

Erindringen om Khmer Rouge

Et studie af erindringskonstruktionen og erindringspolitikken i
Cambodja omhandlende Khmer Rouge folkemordet (1975-1979)

Historiespeciale v/ RUC

Gruppemedlemmer:

Selle Liv Tingsted Mikkelsen (65297)

Alma Pérez Thormar Skardhamar (62664)

Vejleder:

Emil Lauge Christensen

Anslag: 181.853

Baggrundsbilleder: Forfatterens egne billeder.

The logo for the University of Copenhagen (RUC) is displayed in a white box. It consists of the letters 'RUC' in a bold, black, sans-serif font.

Resume

This dissertation examines the construction of memory that revolves around the Khmer Rouge period, more specifically the memory that has been seen in Cambodia in the aftermath of the Khmer Rouge regime collapse.

In this study we analyse two forms of memory: individual memory and collective memory. The individual memory consists of two interviews with two surviving individuals from the Khmer Rouge period, which we had the pleasure to interview face to face, due to our trip to Cambodia in March 2023. In the interviews we ask about their memory of the period and how they compare their own memory to the collective memory. The collective memory consists of two museums, which we visited on our trip to Cambodia, likewise a website and different schoolbooks. These collective memories do all, in some way, reflect the current governments in Cambodia.

To analyse the individual- and collective memories we have used different forms of *the use of history*. Likewise, we compare the two forms of memory by looking at their similarity and variations. In the interconnection between these perspectives, we examine which memory politic that has been unfolding in Cambodia since the Khmer Rouges regime collapsed by examining how history is used.

From our analysis we can infer that the construction of memory in Cambodia is based on both individual and collective memories, and that the central memory politic seen in Cambodia is based on a generation gap between the young generation and the generation consisting of survivors from the Khmer Rouge regime. This generation gap is extremely complex because the memory of Khmer Rouge and the period itself means everything to some people, but for others the period is just a part of Cambodia's past and nothing more. This conflict stands in the way of reconciliation and prevent younger people to understand which impact the Khmer Rouge had on the people and the country itself. That's why Cambodia continues every day to find ways to fill in the gap between generations.

Indholdsfortegnelse

Indledning og Problemfelt	5
Hvorfor Khmer Rouge og Cambodja?	6
Fra storhedstidens forhåbninger til folkemord	7
<i>Den tidlige historie</i>	7
<i>Kolonitid og selvstændighed</i>	8
<i>Manden bag – Pol Pot</i>	12
<iic>Khmer Rouges magtovertagelse</iic>	13
<i>Tiden efter Khmer Rouge</i>	16
Forskningsfelt – Forsoning, erindring og traume	18
At erindre som individ og i fællesskab	29
<i>Erindringsbegrebet</i>	29
<i>Kollektive- og individuelle erindringer</i>	29
<i>Erindringssteder</i>	30
<i>Erindringspolitik</i>	31
<i>Historiebrug</i>	31
En undersøgelse af fortiden i nutiden	33
<i>Oral historys historie</i>	33
<i>Oral history: en selvstændig metode</i>	34
<i>Hukommelse</i>	36
<i>Interviewerens rolle</i>	37
Interviewprocessen	37
<i>Det semistruktureret interview</i>	38
Etik og traume	39
<i>Refleksioner om traumeaspektet</i>	39
<i>Vores tilgang</i>	41
Interviewguide og -spørgsmål	43

En rekonstruktion af den makabre fortid	45
<i>Tuel Sleng S-21.....</i>	45
<i>Choeung Ek Genocidal Center.....</i>	49
<i>Erindres og aldrig glemmes</i>	54
<i>The Documentation Center of Cambodia.....</i>	55
<i>Skolemateriale</i>	58
To mennesker erindrer – En kamp for overlevelse. En kamp for at holde erindringer i live.	60
<i>Indledende refleksioner</i>	60
<i>Interview 1. Livet på landet under Khmer Rouge.....</i>	62
<i>Interview 2. Drevet væk fra sit hjem i byen.....</i>	67
<i>Afslutning</i>	73
Ikke brug af historien, De tavse/glemte erindringer.	74
<i>Forsonings processer</i>	75
Generationskløft	76
Konklusion	79
Litteraturliste.....	81
<i>Bøger</i>	81
<i>Forskningslitteratur</i>	82
<i>Internetsider</i>	83

Indledning og Problemfelt

Cambodja har en lang og spændene historie. Templer som Angkor Wat vidner om en fortid, hvor der allerede for 1000 år siden var en storslået civilisation. Angkor Wat og andre templer bygget i samme periode, en historisk periode der i dag er kendt som den angkorienske periode (ca. 800-1400 e.Kr.) ses som Cambodjas storhedstid i deres egen selvforståelse. Mange af templerne står stadig i al deres pragt i byen Siem Reap, og folk kommer fra hele verden for at se disse pragtfulde templer. Men selvom mange vil forbinde Cambodja med flotte templer, vil mange nok også få dårlige associationer, når de hører navnet 'Cambodja'. Næmlig med ordene 'Folkemord', 'Khmer Rouge' eller 'Den røde hær'. Før i tiden mellem 1975-1979 var Cambodja underlagt et regime i folkemunde kaldet Khmer Rouge, der ved hjælp af dets tilhængere, også kaldet Den røde hær, slavebandt, torturerede og myrdede mennesker i landet.

I Cambodja er perioden og mindet herom stadig relevant. Generationerne der var voksne og en aktiv del af begivenhederne dengang, er dog langsomt ved at dø ud. Dette vil ændre erindringen markant, hvilket allerede ses. Cambodja er i forandring og det bliver, som mange af dets nabolande mere og mere internationale, hvilket hænger sammen med at væksten i landet begynder at stige. Dette har også stor indflydelse på erindringsfællesskaber. Så alt i alt er erindringen om Khmer Rouge i forandring, og derfor værd at beskæftige sig med. Og hvis man vil have førstehåndsudtægter fra mennesker der var voksne under Khmer Rouge regimet, så begynder tiden at rinde ud. Så det er lige nu specialet skal skrives.

Følgende spørgsmål rejser sig således: hvordan er erindringen om Khmer Rouge konstrueret i det cambodianske samfund? I den forbindelse er erindringsteori og historiebrug relevante at inddrage i en undersøgelse med ovenstående spørgsmål i fokus, idet begge centrerer sig om fortidens brug i nutiden. Til at besvare ovenstående problemfelt har vi udarbejdet følgende problemformulering:

Hvordan er erindringen om Khmer Rouge blevet konstrueret i Cambodja efter Khmer Rouge regimets fald, og hvilken erindringspolitik har udspillet sig i landet sidenhen?

Til at besvare første del af problemformuleringen vil vi foretage interviews med overlevende mennesker fra Khmer Rouge, således vi kan spørge ind til disses individuelle. Dernæst vil vi fokusere på de kollektive erindringer i det cambodianske samfund. Her vil vi undersøge den erindring, der er blevet skabt af blandt andet de nuværende magthavere, partiet 'Cambodians peoples party' der har haft magten siden 1998, altså siden Khmer Rouge blev afsat. Det er her interessant hvorledes de benytter fortællingen om folkemordet til at legitimere deres magt og hvordan? I den forbindelse vil vi fokusere på museer der siden

Khmer Rouge regimet er blevet opført for at mindes folkemordet, heri hvordan perioden formidles på disse museer. Ligeledes vil vi undersøge eventuelt skolemateriale og hjemmesider der også repræsenterer den kollektive erindring. Til at besvare anden del af problemformuleringen vil vi lave en sammenligning mellem vores interviewpersoners individuelle erindring og de kollektive erindringer. Vi vil her fokusere på eventuelle erindringspolitikker, altså hvorvidt der ses konflikter mellem de forskellige erindringer

Hvorfor Khmer Rouge og Cambodja?

For den ene af dette projekts specialeskrivere, Alma, er der en meget personlig forbindelse til Cambodja. Hendes halvlillebror bor i landet sammen med deres far, hvis kone, Srey, er cambodjaner. Alma opfatter Cambodja som sit andet hjemland, og på en rejse dertil for omkring 5 år siden, opfordrede Srey hende til at skrive om Khmer Rouge. Srey ville gerne hjælpe med at finde overlevende og hjælpe med at oversætte. Siden da har Alma haft en passion for at projektet om Khmer Rouge skulle være hendes afslutning på RUC. Hendes specialeprojekt. I hvilken form havde hun ingen klar vision om. Dog vidste hun, at det at kunne nedskrive hendes lillebrors historie og snakke med mennesker hun havde den dybeste respekt for, var en unik mulighed og et projekt der skulle skrives.

Fra storhedstidens forhåbninger til folkemord

I følgende afsnit vil vi redegøre for konteksten for Cambodja før, under og efter Khmer Rouge regimets magtovertagelse.

Den tidlige historie

Der er tegn på menneskelig tilstedeværelse i det nuværende Cambodja helt tilbage til 6000 F.kr. En grotte og redskaber der tyder på et samle-jægersamfund blev i 1966 fundet i provinsen Battambang (Kromann, 2008: 9). Mellem 200 F.Kr. og 500 E.Kr. begyndte civilisationer i forskellige konstellationer at blive skabt rundt omkring i Sydøstasien, og allerede på dette tidspunkt blev der talt khmer i dele af Cambodja og Thailand, af samme grund kaldes sproget der tales i Cambodja også Khmer, da sproget ikke eksklusivt tilhører det cambodianske folk, men også blev talt i andre dele af Asien. I dag tales sproget næsten kun i Cambodja, men få steder i Thailand og Vietnam benyttes sproget også stadig. Der var handel på kryds og tværs, og især indiske handelsmænd havde stor indflydelse i Sydøstasien. Politiske, kulturelle og også religiøse ideer spredtes i Sydøstasien, dermed også det nuværende Cambodja. I det første århundrede E.Kr. begynder det indiske skriftsprog at bruges og hinduismen og budismen bliver langsomt også mere og mere udbredt.

Denne periode ses af mange cambodianere som deres storhedstid og strakte sig over en periode fra det 9. århundrede til det 15. århundrede. Perioden begyndte i ca. 802 med kongen Jayavarman II's magtovertagelse. Han frigjorde Khmer Imperiet fra et ukendt rige kaldet Java, og det lykkedes ham også at samle en række små internt kæmpende regenter under sin regeringsmagt. Det meste af Cambodja og dele af Laos var på dette tidspunkt en del af Khmer Imperiet. Imperiet voksede sig større og større og i imperiets storhedstid mellem det 12. og 13. århundrede, strakte det sig gennem hele Cambodja, over store dele af Laos, Vietnam og Thailand (Mabbett, 1995: 96-98). I denne periode blev det ene storslåede tempel efter det andet også bygget, heriblandt Angkor Wat i det 12 århundrede (Kromann, 2008: 49). Men i 1400-tallet begyndte det at gå ned ad bakke og Khmer Imperiet kollapsede i løbet af århundredet. Det vides ikke helt præcist, hvad der fik Imperiet til at falde, men et styrket og mere aggressivt Ayutthaya-kongedømme (nuværende Thailand) er ofte blevet set som en årsagsforklaring. Også interne problemer som en voksende befolkning, der førte til overdyrkning af jorden hvilket ødelagde vandsystem og førte til oversvømmelser og yderligere nedbrydning af den allerede ødelagte jord, er blevet set som en mulighed for Imperiets fald. Khmer Imperiet var et landbrugssamfund, hvilket havde ført til, at størstedelen af befolkningen manglede både mad og

vand, og var ekstra sårbare overfor indvandrede hære (Kromann, 2008: 68-69). Det lykkedes i 1431 Ayutthaya-kongedømmet at nedbryde Khmer Imperiet fuldkommen. De næste 400 år var for Khmer Imperiet præget af interne stridigheder, samt et evigt forsøg på ikke at blive destrueret af naboerne Dai Viet (nuværende Vietnam) og Ayutthaya-kongedømmet. Gennem årene indgik Imperiet både i vasalforhold til Dai Viet og Ayutthaya-kongedømmet alt efter hvilken rige, der var stærkest i den periode, hvor rigerne kronede Khmer Imperiets konger og fik dem til at sværge troskab til deres Rige (DIIS: Fra fortidsromantik til fjendebilleder). Imperiets størrelse bliver mindre og mindre og begyndte at ligne det land, vi kender i dag, det er også i denne periode at navnet "Kampuchea" (khmer versionen af Cambodja), for første gang bliver brugt om landet i forskellige konstellationer (Mabbett, 1995: 218-219)

Kolonitid og selvstændighed

Cambodja var en fransk koloni fra 1867 til 1954. Kolonien begyndte at tage form i 1862 da Vietnam efter tre års krig endte med at overgive dele af deres land til franskmændene. Herefter fik franskmændene blod på tanden og i 1867 fik de overtaget størstedelen af Cambodja. Cambodja var på dette tidspunkt i et vasalforhold til Thailand, så det var Thailand der overgav Cambodja til Frankrig, herefter bevægede franskmændene sig videre mod Laos. I 1893 blev kolonien Indokina grundlagt, bestående af de vietnamesiske provinser Tonkin, Annam og Cochinkina og landene Laos og Cambodja.

Franskmændenes overtagelse af Cambodja, var kompleks. På den ene side mistede de den lille del af selvstændighed de havde tilbage, på den anden side skabte franskmændene stabilitet til et kriserammet rige. Så sent som i 1853 havde Khmer kongen Ang Duang skrevet til den franske kejser Napoleon III og bedt om økonomisk hjælp (Tyner, 2017. 24-26). Et brev der endte i en forretningstraktat mellem de to lande tre år senere. Men landet var stadig i store økonomiske og strukturelle vanskeligheder, så franskmændenes overtagelse i 1867 fik en blandet modtagelse.

Efter franskmændenes overtagelse blev Cambodja mest af alt brugt til ris eksport. Store rigsplantager med det nyeste udstyr blev opsat, men de fleste steder fortsatte den klassiske risdyrkning, hvor bønder dyrkede jorden på små privatejendomme. Franskmændene beskattede cambodianernes ris, og dette blev deres største indtjening i Cambodja. Franskmændene anså dog cambodianerne som dummere end nabofolket vietnameserne. Derfor blev en del vietnamesere sendt til Cambodja og sat

til at tage sig af de administrative opgaver, der også lå i at transportere store mængder af ris fra Cambodja til resten af verden (Tyner, 2017. 29-30).

Ønsket om selvstændighed var tydeligst til stede i Vietnam under Indokina. Især i 1920'erne begyndte bevægelserne at blomstre op i Vietnam, nogle med nationalistiske træk, nogle kommunistiske og mange blandede kommunisme og nationalisme. Sovjetunionen blev i 1920 og 30'erne involveret i mange af de vietnamesiske oprørskampe, og i 1946 startede den første indokinesiske krig i Vietnam mod Frankrig. Under 2. verdenskrig blev Frankrig besat af Tyskland, og blev i den sammenhæng tvunget til at "give" Indokina til Tysklands allierede Japan. I sidste ende endte Tyskland og Japan dog med at tabe 2. verdenskrig og i 1945 trak Japan sig ud af Indokina. Der opstod herefter et magttomrum i Indokina, og Vietnam benyttede chancen til at erklære sig selvstændig. I 1946 krævede Frankrig dog Indokina tilbage og dermed begyndte den første indokinesiske krig.

I alle dele af Indokina opstod kommunistiske oprørspartier med forskellige dagsordener, der også skiftede gennem tiden. Grundet skiftende agendaer og interne stridheder er der en del navneskift i de partier, der nedenunder nævnes. Her er en oversigt over navnene, vi har i vores opgave valgt at kalde partierne ved deres oversatte navne og bruge oversatte forkortelser.

Indokinesisk/Vietnamesisk kommunistparti:

- *Dong Duong Cong San Dang*, oversat til dansk: *Det Indokinesiske Kommunistparti (IK)*. Stiftet i 1930, opløst i 1951.
- *Dang Lao don Viet Nam*, oversat til dansk: *Det vietnamesiske arbejderparti (VA)*. Stiftet i 1951 som en erstatning for *Det Indokinesiske Kommunistparti*

Cambodiansk kommunistparti:

- *Kônâbâks Brâchéachôn Bâdëvôtân Kâmpŭchéa*, oversat til dansk: *Cambodjas revolutionære folkeparti (CRF)*. Stiftet i 1951 navneændring i 1960.
- *Kônâbâks Pôlkâr Kâmpŭchéa*, oversat til dansk: *Cambodjas Arbejderparti (CA)* navngivet i 1960, navneændring i 1966

- *Bâks Kōmmūynīst Kâmpūchéa*, oversat til dansk: Cambodjas kommunistiske parti (CKP) navngivet i 1966. Opløst i 1981.
- *Khmer Rouge*. Aldrig et officielt navn på partiet men et kaldenavn de ofte blev og bliver kaldt. Navnet stammer fra Cambodjas regent Norodom Sihanouk der i 1954 kom til magten, og var stor modstander af kommunisme. Khmers Rouges er fransk og betyder Røde Khmer
- *Democratic Kampuchea*. Khmer Rouge regeringen valgte at skifte Cambodjas internationale navn tilbage til Kampuchea, Kampuchea betyder Cambodja på khmer. Den franske besættelsesmagt besluttede i 1800-tallet at oversætte Kampuchea til det franske Cambodge. I dag er Cambodjas internationale navn *Kingdom of Cambodia*, og på Khmer *Preăhréachéanachâkr Kâmpūchéa*.

Efter 2. verdenskrig voksede urolighederne sig større og større i Indokina, og da den royale Norodom Sihanouk i 1953 tog til bl.a. Washington, Tokyo og Paris og argumenterede for at Cambodja burde blive selvstændigt under hans lederskab, var franskmændene villige til at give Cambodja deres selvstændighed tilbage. De havde problemer nok med Vietnam og var tæt på at tabe den første indokinesiske krig, derfor havde de ikke tid til også at bekæmpe Cambodja. Cambodja blev derfor selvstændigt i 1954 under monarken Norodom Sihanouk. Franskmændene havde ikke tvunget den cambodianske royale familie i eksil eller dræbt dem da de indtog landet i 1867, men blot frataget dem deres forhenværende magtposition, som landets leder (de var før franskmændenes indtog i et vasalforhold til Thailand) (Encyclopedia of World Biography, 2019). Derfor lykkedes det Sihanouk at gøre Cambodja til et monarki hvor han, hans familie og hans allierede havde al magten.

Selvom Cambodja nu var selvstændigt var ikke alle cambodianere tilfredse med den nye leder. Sihanouk var både antidemokratisk og stor modstander af kommunisme. For mange cambodianere var det, at have opnået selvstændighed nok. Men det kommunistiske parti CRF fortsatte, selvom det mistede mange medlemmer (Tyner, 2017. 32) CRF havde førhen støttet sig meget op af Vietnam, men i denne periode var der ikke meget hjælp at hente fra det nyetablerede kommunistiske naboland Nordvietnam. Mange af partiets mest signifikante medlemmer havde førhen kæmpet i Vietnam under den indokinesiske krig i de første år af 50'erne. CRFs partiprogram var også i grove træk en oversættelse af VAs partiprogram. (Tyner, 2017. 31-32) Nordvietnam havde travlt med andre ting,

end at hjælpe deres naboer. Nord og Sydvietnam havde et anspændt forhold (Sydvietnam var en demokratisk stat, støttet af USA), og Nordvietnam ønskede at CRF skulle samarbejde med Sihanouk indtil de havde fået styr på deres egen situation. Derefter ville vietnameserne kunne hjælpe Cambodja med at etablere en kommunistisk stat. At Nordvietnam ønskede at udsætte den cambodianske revolution skyldtes at de så Cambodja som tilbagestående ift. Nordvietnam. De mente ikke, Cambodja havde et oplyst proletariat, der kunne føre revolutionen og derfor havde de brug for udefrakommende vejledning til at skabe en kommuniststat. Militærstrategisk var det også vigtigt for Nordvietnam, at Cambodja forholdt sig neutralt for en stund, for at sikre at USA ikke påbegyndte en større krigsaktion i området. At vente på vietnameserne og holde fred med Sihanouk for en stund, var en politik mange af krigsveteranerne og stiftere af CRF så som en fornuftig politik. Dog var en yngre og mere revolutionær fraktion af partiet uenige med denne plan. De ønskede i stedet at skabe et oprør uden vietnamesernes involvering, en fraktion den senere leder af Khmer Rouge Pol Pot, var en del af (Tyner, 2017. 34-35).

Men det var ikke kun kommunistindede cambodianere, der var godt trætte af Sihanouks styre. I 1960'erne var 80 procent af den cambodianske befolkning stadig bosat på landet (Kiernan, 2008b: 5), og havde især risgroning som indkomstkilde. Krigen i Vietnam rasede og 2/3 dele af al ris solgt fra Cambodja, blev solgt til både Syd-og Nordvietnam. Risbønderne besluttede dog ikke selv prisen på deres ris, prisen blev fastsat af Sihanouks regering, der derefter solgte risen videre til det dobbelte til vietnameserne. Dette blev meget upopulært blandt landbefolkningen der følte sig snydt. Der brød oprør løs i især 1966 og 67, og mange bønder nægtede at sælge deres ris til regeringen. Sihanouks styre slog hårdt ned på disse oprør og tvang med vold bønderne til at sælge risen. Han var overbevist om at kommunister stod bag disse oprør og satte jagten op for at finde dem. Senere da Pol Pot fik magten, tog han også æren for disse oprør. Men intet tyder på, at de var organiserede kommunistiske oprør (Tyner, 2017. 46-47).

Sihanouk fik også fjender der var højere rangeret, både højre-og venstrefløjs partier var trætte af ham, og da han i 1970 rejste til Frankrig på statsbesøg, blev et statskup iværksat af hans gamle tætte allierede Lol Nol. Statskuppet mødte ikke meget modstand, og Sihanouk måtte herefter gå i eksil. Lol Nol var modsat den mere neutrale Sihanouk, pro-vestlig og ønskede den amerikanske præsident Richard Nixons støtte til at sikre sin magtposition. Af samme grund lod han også Nixon sende bomber ned over dele af Cambodja. Nixon udtalte at bombningen kun fandt sted i ubeboede områder,

nær grænsen mellem Nordvietnam og Cambodja og i junglen, hvor de var overbeviste om at mange nordvietnamesiske soldater befandt sig (Tyner, 2017. 49-51). Men senere tal har vist at et sted mellem 151.000-750.000 cambodianere mistede livet under bombningen. Da bombningen var på sit højeste i 1973 faldt der 81 bomber om dagen, sammenlignet var der i Nordvietnam højest faldet 60 om dagen (Tyner, 2017. 53). Dette gjorde Lol Nol og USA upopulære i Cambodja, og Sihanouk valgte at samarbejde med sine tidligere fjender i det kommunistiske parti (nu kaldet *Cambodjas kommunistiske parti, CKP*), for at prøve at vinde magten tilbage (Tyner, 2017. 50). De brugte USA's bombing som propaganda og fik tusindvis af cambodianere til at tilslutte sig oprørskampen mod Lol Nols styre (Tyner, 2017. 57-58).

Manden bag – Pol Pot

Pol Pot var Cambodjas leder under Khmer Rouge regimet fra 1975-1979. Født den 19. Maj 1925 med det borgerlige navn Saloth Sar. Pol Pot kom fra en rig familie og havde en privilegeret opvækst. Han voksede op i Phnom Penh og hans skolegang fandt sted på den eksklusive skole Lycée Sisowath. Da fransk var hovedsproget på skolen, lykkedes det ham i 1949 at få et stipendie til en privat ingeniørskole placeret i Paris. Det var her hans interesse for kommunisme opstod. Han blev medlem af en kommunistisk celle for cambodianere, og mødte her en del andre cambodianske kommunister, der senere blev en del af Khmer Rouge regimet. I 1954 rejste han tilbage til Cambodia og blev medlem af *Cambodjas revolutionære folkeparti (CRF)* (Bartrop, 2022: 119). Efter et vellykket kupforsøg blev Pol Pot i 1963 udnævnt til partiets generalsekretær. Kort efter blev han og andre prominente medlemmer dog nødt til at flygte ud i junglen, da landets monark Sihanouk var begyndt at slå hårdt ned på de kommunistiske medlemmer. De næste 7 år gemte de sig i junglen i det nordøstlige Cambodja. De rejste fra lejr til lejr og planlagde et kommunistisk statskup (Tyner, 2017. 41). I 1966 besøgte Pol Pot det kommunistiske Kina og blev inspireret af lederen Mao Zedongs ideologi. Maos fokus på et ruralt samfund, blev en stor inspirationsfaktor for deres partiprogram. Det var også i denne periode partiets ideologi for alvor tog form (Bartrop, 2022: 120). Blandingen af ekstrem nationalisme, i form af et syn på Khmer folket som et overlegent folk og et ønske om at få Cambodja tilbage til dets "storhedstid" som det var under Khmer Imperiet, hvor landet også i overvejende grad var et bondesamfund (DIIS: Fra fortidsromantik til fjendebillede). Blandet sammen med kommunisme, hvor et klasseløst bondesamfund skulle erstatte det korrupte moderne samfund, de mente var blevet kontamineret af intellektuelle byboere og kapitalisme (Bartrop, 2022: 120)

Pol Pots regeringsperiode var præget af en form for rural kommunisme og nationalisme. Samt dyb mistillid, en mistillid der voksede sig større og større som tiden gik, og til sidst blev hans undergang. Efter han mistede magten i 1979 vendte Pol Pot tilbage til jungleområder i Cambodja, nær Thailands grænse. Sammen med de tilbageværende loyale Khmer Rouge medlemmer prøvede de helt frem til 1999 at genvinde magten og førte Guerilla krig mod de forskellige cambodianske regeringer. (DIIS: Straffrihed og glemsel). I 1995 fik den nu 70-årige Pol Pot et slagtilfælde, der højnede hans paranoia endnu mere. I 1997 blev han overbevist om at hans mest loyale tilhænger Son Sen, som han havde kendt siden studierne i Paris, modarbejdede ham. Han beordrede derfor Son Sen og hele hans families død. Dette blev for meget for de tilbageværende partimedlemmer, og han blev sendt i livslang husarrest. Et år efter, den 15. april 1998 døde Pol Pot, muligvis af en hjerteblødning. Hans krop blev brændt på et ligbål af gamle bildæk i byen Anlong Veng (Bartrop, 2022: 119-121).

Khmer Rouges magtovertagelse

Op igennem 1973 lykkedes det forskellige fraktioner af CKP at overtage magten i de landlige egne af Cambodja. Og da USA endelig stoppede bombningen i 73, bildte CKP, landbefolkningen ind at bombeflyene befandt sig i den cambodianske hovedstad Phnom Penh og snart ville påbegynde nye bombninger, hvis de ikke fik indtaget byen. Dette fik værget endnu flere soldater i områderne (Kiernan, 2008a: 25). Den 15. april 1975 indtog CKPs hær Phnom Penh og allerede dagen efter overgav Lol Nols regering sig (Kiernan, 2008a: 34) Lige efter magtovertagelsen, var der dog meget forvirring i hæren, omkring hvorvidt Phnom Penhs beboere skulle evakueres ud af byen. I dele af Phnom Penh beordrede generalerne øjeblikkelig evakuering af alle borgerne, i andre dele blev ingen evakueret. Dette skyldtes at den østlige del af hæren, var styret af generalen Chan Chakrey, der var mere moderat i sin tankegang og ikke ønskede en evakuering af byboerne. Derfor beordrede han soldaterne i den østlige bataljon til ikke at udføre evakuering. Modsat var de andre bataljoner loyale mod Pol Pot og udførte hans ordre om at evakuere byboerne. Det varierede dog også fra general til general, hvorvidt de havde fået at vide at denne ”evakuering”, rent faktisk var en permanent flytning af byens borgere og ikke blot en midlertidig evakuering (Kiernan, 2008a: 33-34). Efter et par dage lykkedes det CKP, at få styr på hæren og en tvangsmasseudflytning af hele Phnom Penhs befolkning startede. Det var uklart for borgerne (og også for hæren selv), hvor alle disse mennesker skulle flyttes hen, befolkningstallet i Phnom Penh var i 1975 omkring 1.8 millioner mennesker (Kiernan, 2008a: 42-44). Enorme menneskemængder gik i både dage, uger og i nogle tilfælde månedsvis på varme landeveje uden at have nogen viden om, hvor de blev ført hen og med hvilket formål. Mange

byboere, både i Phnom Penh og andre større byer, blev blot bedt om at tage hen, hvor de ville og gro ris eller tage hjem til deres hjemlandsby (Kiernan, 2008a: 48-50). For mange var ordet "hjemlandsby" noget diffust, ikke alle havde en hjemlandsby, da de var byboere. Men i frygt for soldaterne valgte mange at prøve at finde vej til familiemedlemmers landsbyer. Dette førte til, at visse dele af Cambodja var overbefolket og fyldt med byboere som ikke anede, hvad de skulle tage sig til, men blot levede på familie eller bekendtes nåde. Soldaterne der var overalt at finde, var ikke til megen hjælp i de tidlige dage og beordrede dem blot til "at dyrke ris" eller lignede landaktiviteter.

Den 20. Maj 1975 blev det første officielle møde afholdt i Phnom Penh. Generaler fra alle divisioner og medlemmer blev tilkaldt af CKPs topchefer, for at få den nye plan for landets opbygning af vide. Så de herefter kunne tage tilbage og udføre den nye planlægning af landet. I blandt de nye regler blev det vedtaget at butikker, penge og privat ejendomsret skulle afskaffes, i stedet skulle den nye regering eje og distribuere alt, der blev produceret. Al religion skulle også afskaffes. Folket skulle indoptage den nye lære om et samfund, hvor alle var lige og tilhørte proletariatet, og hvis de nægtede at indordne sig, skulle man skille sig af med dem (Kiernan, 2008a: 55-57).

I 1976 begyndte fællesspisning og ophævelsen af familielivet for alvor at tage form i hele landet. Store spisehaller blev opført hvor befolkningen i stilhed spiste, før de igen skulle ud at arbejde mange steder 10-12 timer om dagen uden pauser. Børn blev også skilt fra deres forældre, og transporteret til andre dele af landet for at tage del i andet slags arbejde. Landet blev opdelt i zoner, og det blev ulovligt at forlade den zone, i hvilken man var blevet bedt om at arbejde. Især i perioder hvor høsten ikke var færdig, var der en ekstrem mangel på mad, og i nogle zoner var op til fem mennesker nødt til at dele en dåse ris om dagen (Kiernan, 2008a: 226, 240). I løbet af 1977 spidsede tingene endnu mere til, da alle de lokale soldater blev deporteret eller dræbt og erstattet med soldater fra CKPs inderkreds. Pol Pots styre begyndte at mistænkte de lokale soldater, der i mange tilfælde var landsbyboere, der havde tilsluttet sig kampen efter USAs bombing af landet, for ikke at være tro mod ideologien eller være spioner. Nye soldater blev indsat, der var langt strengere og masse mordene begyndte for alvor. Hvor det før mest havde været top eliten eller generaler fra Lol Nols regeringstid, der var blevet dræbt, blev alle med den mindste association til Lol Nol dræbt, samt hele familier. Drab for de mindste fejl, eller hvis man var uarbejdsdygtig af både "de nye" og "de oprindelige" folk, begyndte også i massevis. Der var ingen regler for, hvem soldaterne måtte skyde, og ingen kunne føle sig sikre (Kiernan, 2008a: 244).

I 1977 eskalerede hadet mod Vietnam yderligere og khmer soldater begyndte at angribe vietnamesiske landsbyer nær grænsen. Regeringen begyndte at kræve at grænseområdet Kampuchea Krom skulle tilbage til Cambodja. Kampuchea Krom ligger i Vietnam, men indtil 1809 havde det været cambodiansk territorie, og et område hvor mange oprindelige khmer folk stadig var bosat (Kiernan, 2008a: 361-362). Op gennem 1977 prøvede den vietnamesiske regering (Nord og Syd Vietnam var i 1976 blevet genforenet, under ét kommunistisk styre) flere gange at forhandle en fredsftale med Cambodja, dog uden held (Kiernan, 2008a: 365). Landsbyer i Kampuchea Krom blev ved at blive angrebet og i februar 1978 besluttede den vietnamesiske regering at sende soldater til Cambodja, for at få væltet Khmer Rouge regimet. Rundt omkring i landet begyndte der også at komme uro. Antallet af masse mord blev mere og mere omfattende, og også lokale regionsledere og soldater blev i højere og højere grad et mål for regeringen. Flere steder begyndte soldaterne at gøre oprør, og en oprørsbevægelse tog form. Kampe mellem loyale Khmer Rouge-soldater og oprørssoldaterne begyndte rundt omkring i landet (Kiernan, 2008a: 402). I løbet af 1978 lykkedes det oprørshæren, at nå Vietnam gennem junglen og her bad den vietnamesiske regering om hjælp til at nedkæmpe Khmer Rouge regimet. Den 21. december 1978 bevægede 150.000 vietnamesiske soldater sammen med 15.000 cambodianske oprørssoldater sig op igennem Cambodja, og begyndte at angribe hæren. Rygtet om en vietnamesisk indtrængning bredte sig hurtigt rundt omkring i landet, og flere og flere landsbyer begyndte at gøre oprør mod Khmer Rouge regimet og dræbe deres soldater. Derfor lykkedes det allerede i midten af januar for den vietnamesiske hær og oprørssoldaterne at få væltet Khmer Rouge regimet (Kiernan, 2008a: 450-452).

1.7 millioner mennesker blev dræbt under Khmer Rouge regimet, og det anerkendes officielt som et folkedrab. Alle indbyggere var udsatte og selv den mindste fejl kunne føre til en dødsdom. Men særlige grupper var ekstra udsatte. Befolkningen blev opdelt i ”de nye” og ”de oprindelige”. De ”nye”, som var byboerne fik en særlig hård behandling, og blev mistænkeliggjort fra start. Alle byboere blev bedt om at nedskrive hvilken beskæftigelse, de havde haft før Khmer Rouges magtovertagelse, og især borgere der havde arbejdet som skolelærere, ingeniører, læger eller andre ”intellektuelle” fag risikerede dødsstraf eller at blive sendt i fangelejre (Kiernan, 2008a: 227-228).

Minoritetsbefolkninger led også i høj grad under Pol Pots regime. Khmer Rouge udtalte i 1976 at alle landets indbyggere var khmer, og der ingen minoritetsgrupper var. Alligevel blev der holdt

ekstra meget øje med minoritetsgrupper, som det muslimske mindretal, kaldet ”Chams”, eller vietnamesere der boede i landet (Kiernan, 2008a: 269). Chams blev tvunget til at spise svinekød som alle andre og opgive alle deres traditioner og religion. Hvis de nægtede blev de skudt på stedet, men selv eksemplarisk opførsel betød ikke nødvendigvis overlevelse og tilfældige mord af hele familier, blev udført over hele landet. Dødsantallet for chambefolkningen under Khmer Rouge har været mellem 40-50 procent (Kiernan, 2008a: 273). I 1975 blev alle indbyggere med vietnamesisk oprindelse bedt om at forlade landet og tage til Vietnam. Men allerede i 1976 lukkede Cambodja grænsen, og alle med den mindste forbindelse til Vietnam blev enten skudt eller sendt i fangelejre (Kiernan, 2008a: 296-297).

Tiden efter Khmer Rouge

Efter at have nedkæmpet Khmer Rouge, havde vietnameserne kontrol over landet de næste 10 år. De skabte en marionetregering bestående af cambodianske kommunister, der enten havde opholdt sig i Nordvietnam under hele Khmer Rouge regimet eller tidligere Khmer Rouge soldater, der havde hjulpet med at vælte regeringen. Heriblandt var udenrigsministeren Hun Sen, der i dag er landets statsminister. Hun Sen havde været Khmer Rouge soldat, men blev i 1977 en del af udrensningen og flygtede i den forbindelse til Nordvietnam og hjalp med at vælte Khmer Rouge regimet i 1978. Men FN nægtede at acceptere den nye vietnamesisk støttede regering som legitim, og anså stadig Pol Pot som landets leder. Den nye regering ansås som en besættelsesmagt og indtil 1991 havde Khmer Rouge officielle repræsentanter i FN og fik militær støtte af Frankrig, England og USA. Khmer Rouge hæren kontrollerede det meste af Cambodjas jungleområder, men lykkedes aldrig med at overvinde landet igen. Den vietnamesisk støttede kommunist regering sad indtil 1989, hvor Vietnam trak sig helt ud af landet (DIIS: Straffrihed og glemsel).

I 1993 blev Cambodja et flerpartis demokratisk land. Siden 1998 har partiet Cambodian Peoples Party haft magten, med Hun Sen som formand, et parti der beskriver sig selv, som et midterparti der hverken ønsker rendyrket socialisme eller en kapitalistisk stat (Meixler, 2017). Dog er partiet blevet kritiseret for korrupion og stemmesnyd. Modstandspartier er ofte blevet forbudt at reklamere for deres politik og ledere er blevet tvunget i eksil. Siden 2018 har Cambodians Peoples Party krævet alle 125 pladser i den nationale forsamling (U.S. Department of State, 2022).

I 1993, da Cambodja blev en demokratisk stat, forsøgte den nye regering at skabe fred med Khmer Rouge soldaterne, ved at tilbyde dem amnesti og endda pladser i regeringen. For flere højtstående Khmer Rouge medlemmer var dette et fristende tilbud, og i 1996 indgik flere højtstående medlemmer fred med regeringen. Hvis Khmer Rouge overgav sig kunne de få lov at indgå i regeringshæren. Dette førte i 1999 til en endelig overgivelse af Khmer Rouge hæren og en ende på den lange borgerkrig. Amnestipolitikken blev på det kraftigste fordømt af bl.a. FN. Men statsministeren Hun Sen forsvarede politikken med at: *"Vi burde grave et hul og begrave fortiden og se fremad mod det 21. århundrede som en ny begyndelse"* (DIIS: Straffrihed og glemsel). I den siddende regering er Hun Sen ikke den eneste forhenværende Khmer Rouge soldat, der endte med at flygte til Nordvietnam og nedkæmpe selvsamme regime. Den nuværende forsvarsminister, indenrigsminister og formand for nationalforsamlingen har samme fortid (DIIS: Straffrihed og glemsel).

Trods amnestipolitikken lykkedes det i 2003 FN og Cambodja, at blive enige om at sætte nogle topledere fra Khmer Rouge regeringen for en domstol. Forhandlingerne havde stået på i årevis, da der havde været uenigheder mellem FN og den cambodianske regering om, hvor mange Khmer Rouge ledere, der skulle retsforfølges og hvem der skulle stå for retsforfølgelserne. FN ønskede et retsopgør, hvor 20-30 personer skulle stilles for en domstol. Cambodja ønskede kun en håndfuld skulle stilles til ansvar (DIIS: De Røde Khmerer for retten). Først i år 2007, startede retssagerne. Retssagerne har kostet 900 millioner kroner at iværksætte og indtil videre er kun 6 ud af de anklagede 20-30 personer blevet retsforfulgt og dømt (DIIS: De Røde Khmerers bagmænd og tribunalets hovedanklagede)

Forskningsfelt – Forsoning, erindring og traume

I det følgende forskningsfelt vil vi gennemgå den forskning, der i forvejen er lavet om den cambodianske befolknings erindring om Khmer Rouge folkemordet. Det meste af den forskning vi har fundet relevant, ligger efter 2008, da individuelle erindringer først kom frem i offentligheden i 2005, i forbindelse med¹ den officielle retssag mod de tidligere ledere af the Communist Party of Kampuchea. Vi har søgt systematisk efter artikler og bøger på henholdsvis JSTOR, Det Kongelige Bibliotek, Google Scholar og ProQuest. Vi har især haft fokus på forskning, der inddrager erindringsperspektivet. Vi har i søgen efter materiale, brugt følgende søgeord: *Khmer Rouge, Post-Khmer Rouge, memory, collective memory, memory politics, genocide, trauma, Cambodia, oral history, the red army, consciousness, reconciliation*.

Til at begynde med skal det siges, at vi har fundet frem til en hel del forskning om Khmer Rouge og erindringen herom. Vi har ikke plads til at lave et systematisk review inden for rammerne af dette speciale, så i beskrivelsen af forskningsfeltet har vi udvalgt de mest relevante på baggrund af kriteriet, at forskningen forholder sig til både individuelle- og kollektive erindringer. Det betyder, at der skal være et fokus på erindringspolitik i forskningen. Dog vil vi kort benævne noget af den forskning, som vi har fravalgt i specialet:

- *The Elimination: a Survivor of the Khmer Rouge Confronts his Past* (Panh, 2013),
- *First They Killed My Father: A Daughter of Cambodia Remembers* (Ung, 2000),
- *To the End of Hell: One Woman's Struggle to Survive Cambodia's Khmer Rouge* (Afonço, 2007),
- *When Broken Glass Floats: Growing up under the Khmer Rouge, A Memoir* (Him, 2000),
- *Children of Cambodia's Killing Fields: Memoirs by Survivors* (Pran, 1997).
- *Survivor: The Triumph of an Ordinary Man in the Khmer Rouge Genocide* (Mey, 2012).
- *Cambodians talk about the Khmer Rouge trial* (The Phnom Penh Post, 2000).

¹ Forkortes fremadrettet i specialet til 'ifm.'

Vi har fravalgt den ovenstående forskning, da disse ikke forholder sig til det erindringspolitiske aspekt, det vil sige² både individuelle og kollektive erindringer.

Vi vil nu fortsætte forskningsfeltet med at gennemgå den forskning vi i vores søgning, har fundet relevant, og som har post-Khmer Rouge og/eller erindringsperspektivet i fokus. Her vil vi gå kronologisk til værks og begynde med artiklen *Cambodia Deals with its Past: Collective Memory, Demonsiation and Induced Amnesia* (2008) af David Chandler, der er professor i internationale relationer. I artiklen undersøger og diskuterer Chandler, hvordan Peoples' Republic of Kampuchea (PRK), som var regeringen der fulgte efter Democratic Kampuchea (DK), i eftertiden har betragtet og håndteret Khmer Rouge regimet. Det interessante ved artiklen ses i Chandlers beskæftigelse med Post-Khmer Rouge årene, erindringspolitik og kollektiv erindring.

I 1980 var Cambodjas infrastruktur først begyndt at rejse sig fra ruinerne, og vietnameserne begyndte deres invasion. Chandler mener, at PRK i denne periode og frem til 1993 'dæmoniserede' Khmer Rouge. På dette tidspunkt bestod PRK af DK-overløbere, og for at overløbernes fortid ikke skulle skade PRKs nuværende position, gav det mening at forvrænge historien (Chandler, 2008: 357-358). I slutningen af 1990, sker der noget, som Chandler mener, gør at PRK påtvang en politik, der fremmede et kollektivt hukommelsestab om Khmer Rouge-regimet, som gælder både handlingerne og menneskerne bag handlingerne. Først og fremmest skiftede PRK deres navn til Cambodian Peoples Party (CPP), og efterlod deres marxistisk-leninistiske orientering. Dernæst kollapsede Cambodias velfærd, blot få måneder efter Vietnam havde trukket deres tropper tilbage fra Cambodja i 1989. Dette kulminerede i at der i oktober 1991 blev lavet en fredsaftale. For at sikre støtte til fredsprocessen fra Khmer Rouge og Kina, blev det ikke eksplicit nævnt i aftalen, at aftalen også ville omfatte folkemord eller forbrydelser mod menneskeheden. Det fremgik blot, at Cambodja ikke ville gå tilbage til: “ (...) *policies and practices of the past.*” (Chandler, 2008: 364). Chandler forklarer, at der i den forbindelse blev en international interesse for landet, hvilket åbnede op for turisme og journalister, ligesom det samtidig åbnede op for et krav om at holde tidligere Khmer Rouge-medlemmer ansvarlige for deres forbrydelser mod menneskeheden. Chandler mener, at PRK her har haft en grund til at påtvinge et kollektivt hukommelsestab, eftersom dele af deres medlemmer var Khmer Rouge-overløbere (Chandler, 2008: 364). Dvs., at det de tidligere Khmer Rouge-overløbere har været med til at præge en fortælling om regimet og dets handlinger, som noget der

²Forkortes fremadrettet i specialet til 'dsv.'

hører fortiden til og dermed bliver bagatelliseret. Chandler mener, at udbyttet af retssagen er mere kompliceret end blot hævn eller retslig tilgivelse:

“The effects of this exposure on these men and women and on Cambodians at large are impossible to determine, but surely for people too young to recall DK, as well as for survivors of the regime, the advantage of having access to a debate about those years will be more valuable than accepting orders that the period be forgotten and believing, as many young Cambodians apparently do, that the horrors of DK never even took place.” (Chandler, 2008: 365)

På baggrund af det konkluderer Chandler derfor, at efterkommerne af dem han kalder ‘the genocidal clique’, må stilles til ansvar over for det, de gjorde mellem 1975 og 1979, hvilket han mener skal foregå i et offentlig lovpligtigt forum. Han mener, det er essentielt for efterkommerne at høre andre overlevende fortælle om deres oplevelser med regimet. Efterkommerne skal stå over for regimets handlinger, ligeledes deres egen adfærd, der har været gemt væk siden 1979. Chandler ser ingen pointe i at begrave fortiden og hvis regeringen havde lykkedes med deres påtvunget hukommelsestab, tvivler han på, at det havde dulmet fortidens ar hos de ældre overlevende (Chandler, 2008: 365-366).

Artiklen beskæftiger sig med Post-Khmer Rouge årene, erindringspolitik og kollektiv erindring. Chandler illustrerer i artiklen, hvordan erindringen om Khmer Rouge er blevet gemt væk og formet i magthavernes interesser i årene mellem 1979-2007. Ligeledes illustrerer han at det med at fortrænge eller gemme fortiden væk, blot er en midlertidig løsning, og at Khmer Rouge-regimet (både overløbere og ikke-overløbere) bliver nødt til at stå over for de gerninger, som de har udført.

Dernæst er bogen *Genocide and Resistance in Southeast Asia* (2008) af professor Ben Kiernan relevant at inddrage, fordi han beskæftiger sig med den erindringspolitik der eksisterede, da Khmer Rouge perioden blev et velkendt fænomen i resten af verden i 1990’erne. I kapitlet ‘Bringing the Khmer Rouge to Justice’ dykker Kiernan ned i benægtelse og undertrykkelse af den information om folkemord, der i årene efter Khmer Rouge viste sig. Kiernan beskriver heri, hvordan både skabelsen og sletningen af historiske erindringer afhænger lige så meget af nutidig politik som historien selv. Kiernan beskæftiger sig her med relationen mellem undertrykkelse og påstande, hvilket han mener,

er de to former for fornægtelse, der eksisterer om Khmer Rouge. Artiklen centrerer sig her, om det program Kiernan selv etablerede på Yale Universitet i 1994 kaldet 'Cambodian Genocide Program' (CGP) (1994-2006). Ligesom Chandler, argumenterer Kiernan for, at der fandtes indflydelsesrige mennesker, som ønskede at begrave erindringer om Khmer Rouge regimet og dets gerninger. Modsat Chandler, fremlægger Kiernan, at de personer der forsøgte at stoppe påbegyndelsen af folkemordsprogrammet, ikke kun var personer fra Cambodjas egen regering, men derimod politikere og aviser uden for Cambodja. Vi vil her kort fremhæve Kiernans beskrivelse af politolog og historiker Stephen J. Morris og the *Wall Street Journal* redaktionssides rolle i dette forsøg på at begrave fortiden (Kiernan, 2008b: 221-224).

På 20 årsdagen for Khmer Rouge regimets magtovertagelse, der fandt sted den 17. april 1995, valgte *Wall Street Journal* at skrive en ledende artikel, der appellerede til, at U.S. statsministeriet og kongressen skulle tilbagekalde deres besvigelser til CGP. Heri beskriver Kiernan, at avisen rubricerede CGPs chef (Kiernan selv) som en kommunist med sympati for Khmer Rouge-regimet. Denne ledende artikel påtalte, hvis ikke også erkendte, at folkemord var noget, der skete i verden. Men samtidig med denne erkendelse, forsøgte artiklen også at blokere undersøgelsen af netop Khmer Rouge som et folkemord (Kiernan, 2008b: 222-223, 228). Ligeledes forsøgte historikeren Stephen J. Morris også ihærdigt at forhindre folkemordsdomsstolen. Kiernan fremlægger i kapitlet flere af Morris argumenter for dette. Blandt andet mente Morris, at folkemord er ekstremt sjældne, og at det eneste entydige folkemord der har været siden Holocaust, var folkemordet i Rwanda i 1994. Morris mente her, at det Cambodja oplevede tilbage under Khmer Rouge regimet, ikke var et folkemord " (...) because "the persecution of ethnic minorities was only a relatively minor aspect of policy" in the Khmer Rouge period" (Kiernan, 2008b: 236). I denne udtagelse ses også en essentiel diskussion i, hvad der definerer et folkemord. Kiernan mener, at dele af Khmer Rouge-regimets handlinger kan defineres som 'folkemord', selvom det var en relativ lille del af politikken. Derimod mener Morris, at fordi det netop var en så lille del af politikken, så kan det ikke defineres som et folkemord. Her vil vi kort indskyde, at vi vælger at opfatte Khmer Rouge på samme måde som Kiernan, altså som et folkemord. Vi har nemlig i vores søgen efter definitionen af ordet 'folkemord', fundet frem til at Khmer Rouge ligger inden for denne definition.

Ovenstående tendenser hos Morris og *Wall Street Journal*, mener Kiernan reflekterede den anti-sovjetiske alliance, der var mellem USA og Kina under de senere stadier af den Kolde Krig. Dette

var en alliance, der ofte bragte det konservative antikommunistiske sammen med de radikale Maoister (Kiernan, 2008b: 237). Kiernan mener i den forbindelse, at “ (...) *political pressure is the greatest threat to honest inquiry*” (Kiernan, 2008b: 237). Han mener derfor, at en af de primære grunde til, at Khmer Rouge ikke blev retsforfulgt før mange år efter hændelsen, var grundet det politiske pres. Kiernan beskriver hermed en erindringspolitik, der foregik i årene efter Khmer Rouge. En politik der søgte at fortrænge den voldelige og grufulde fortid, som mange cambodianere havde gennemlevet.

For at samle op, så kredser Kiernan om, at personer som Morris og aviser som *Wall Street Journal* anså deres egne politiske agendaer, som vigtigere end at dokumentere forbrydelserne under Khmer Rouge. Ligeledes var det ikke en prioritet for dem at føre de skyldige foran en domstol. *Wall Street Journal* forsøgte ikke at benægte folkemordet, men gjorde til gengæld meget for at forhindre og/eller omdirigere undersøgelsen af folkemordet (Kiernan, 2008b: 237).

I processen med at søge og læse forskningslitteratur, blev det klart at *forsoning* stod centralt i meget af den forskning, vi fandt. Derfor vil vi gå videre med artiklen: *Trauma and Its Aftermath: Local Configurations of Reconciliation in Cambodia and the Khmer Rouge Tribunal* (2013) af Eve M. Zucker, som er antropolog. I artiklen undersøger hun en anden måde, hvorpå Cambodja kan opnå forsoning med Khmer Rouge regimet, som ikke er gennem domstolene, men derimod gennem fortiden. En katastrofe er ifølge Zucker ikke en isoleret begivenhed, men er derimod situeret i en større sociokulturel historieoprindelse og ideologi. På samme måde var Khmer Rouge ikke den første katastrofale periode for Cambodja. En anden katastrofal tid for Cambodja kunne ses i 1800-tallet. Her var Cambodja besat af Vietnam, og led under en række Thai invasioner. Under disse mistede tusindvis af cambodianere livet, de blev tvunget til at drive i eksil og deres hovedstad blev gentagne gange ødelagt til grunden. Her trækker Zucker tråde til Chandlers værk “*Cambodia before the French: Politics in a Tributary Kingdom, 1794-1848*” (1973). I denne observerer Chandler, at historien om *Preah Koh Preah Keo* dukkede op i slutningen af denne ødelæggende tid i det cambodianske skriftsprog. Fortællingen relaterer sig til Thaiernes plyndring af Longvek i 1594, og måske også til deres plyndring af Angkor i 1431. Zucker forklarer her, at historien om *Preah Koh Preah Keo*, der handlede om ødelæggelse og invasion, blev fortalt i en tid med ekstrem nød, hvilket pegede på, at der blev lavet en form for association mellem de to begivenheder (Zucker, 2013: 796-797). Zucker beskriver det selv således:

”These stories appear to provide a template for talking about the Khmer Rouge period and situating it within the collective narrative. This employment of a cultural framework to discuss and attempt to narrate the traumatic rupture that occurred may provide a means to express what is otherwise inexpressible” (Zucker, 2013: 797)

Det rejser derfor spørgsmålet, hvorvidt tidligere historiske begivenheder kan hjælpe med at placere oplevelsen af Khmer Rouge indenfor en større historisk mestringsstrategi for at opnå forsoning. For at give et andet konkret eksempel trækker Zucker på forskeren Laurence Kirmayers arbejde med overlevende fra Holocaust. Zucker resumerer følgende fra Kirmayers forskning:

”Therefore, it was not until the event was framed within a set of narratives establishing the Holocaust as a historical event that survivors began to talk, and have the means to talk, about their experience [...] The stories provide a moral template that has already been established within the sociohistorical matrix to narrate the events. These stories of traumatic events in Cambodian history seem to absorb and generate stories of other traumatic events” (Zucker, 2013: 797).

Zucker beskriver, at den cambodianske kultur har dets egne måder at komme sig over katastrofale brud på, for eksempel gennem erindringen om tidligere katastrofale begivenheder. Disse ‘måder’ forstærkes af de ressourcer, der anvendes af domstolen, men erstattes ikke af dem. Hun reflekterer i den forbindelse over om det bedste vidnesbyrd til denne påstand i virkeligheden er cambodianerne og deres kulturs fremgang, på trods af den ødelæggelse deres samfund er blevet udsat for under Khmer Rouge-regimet (Zucker, 2013: 799).

Til slut i artiklen kommer Zucker frem til, at der findes to former for healing af Khmer Rouge perioden for cambodianere. Den ene er, at individer bliver til et depot af skyld, og den anden er, at individer spreder skylden ud. Hun mener, at hvis gerningsmændene, i det omfang det er muligt og acceptabelt, bliver genetableret i samfundet, vil det måske muliggøre en vej mod healing og forsoning. Zucker mener især, at dette er muligt ifm. andre former for healing i den cambodianske kultur, eksempelvis gennem fortællinger om tidligere katastrofer. Det er ikke noget, som hun mener vil ske med det samme, men ud fra hendes vurdering, ser healingsprocesserne ud til at være realiseret (Zucker, 2013: 800).

For at vende tilbage til erindringspolitikens facetter, er det oplagt at inddrage tidsskriftet *Perspectives on memory, forgiveness and reconciliation in Cambodia's post-Khmer Rouge society* (2019) af professor Phuong. N. Pham, Mychelle Balthazard, Niamh Gibbons og Patrick Vinck. Tidsskriftet beskæftiger sig med rollen og vigtigheden af måden The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodja former dynamikken mellem 'erindring' og 'viden', 'had' og 'hævn', og 'tilgivelse' blandt cambodianere. Dette med et ønske om at bidrage til en forståelse af, hvordan erindring og narrativer skabes efter for eksempel³ et folkemord, og hvordan erindring og andre forhold interagerer med hinanden, så muligheden for forsoning kan realiseres. Undersøgelsen er baseret på kvalitative og kvantitative undersøgelser foretaget af forfatterne selv, bl.a. interviews med borgerlige partier og spørgeskemaer udsendt mellem 2008 og 2014 (Pham, Et.al. 2019: 129-132). Forfatterne fremlægger i artiklen resultaterne af deres kvalitative og kvantitative arbejde, og vi vil her inddrage særligt tre resultater, som er relevante i forhold til vores problemformulering: 'sandhedsaspektet', 'de underliggende spændinger' og 'tilgivelse'.

1. Sandhedsaspektet

Forfatternes data antyder, at the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodja har skabt eller i hvert fald bragt individers behov for sandheden om Khmer Rouge-regimet og dets handlinger tilbage. Respondenterne i deres undersøgelser beskrev, at de havde et stærkt behov for at vide sandheden, og at den sandhed ville hjælpe folk med at forsone sig med fortiden. Ligeledes mente respondenterne at, hvis de vidste sandheden om deres kæres skæbner, så ville de måske kunne finde ro med fortiden. Forfatterne mener, at dette afspejler en mangel på offentlig dannelse i skolesystemet og den officielle promoverings manglende gennemsækelighed, der herskede mange årtier efter regimets fald. Dette skaber derfor også en spænding mellem dem, der oplevede Khmer Rouge på førstehånds og de senere generationer, der blot er blevet dannet ud fra den offentlige fortælling (Pham, Et.al. 2019: 146).

2. De underliggende spændinger

Ud over et stærkt behov for sandheden, så viste undersøgelserne også, at der var et behov for at adressere de underliggende spændinger, der lå i det forfatterne beskriver som et “ (...) *post-conflict society caused by lasting memories of a conflict or a period of violence*” (Pham, 2019: 147). De forklarer, at en befolkning kan presses af deres regering til at acceptere et specifikt kollektivt

³ Forkortes fremadrettet i specialet til 'f.eks.'

narrativ. Men selvom dette narrativ accepteres, så kan følelsen af had og vrede hos de enkelte individer ikke lige så let slettes eller glemmes. I sammenhæng med sandhedsaspektet, så forklarer forfatterne, at resultaterne forankrer vigtigheden i at bestræbe sig på at finde sandheden, samt have en transparent og åben dialog om fortiden (Pham, Et.al. 2019: 147).

3. Tilgivelse

Sidst forklarer forfatterne at tilgivelse, hverken kan ses som synonymt eller som en forudsætning for forsoning. Tilgivelse er derimod en individuel, personlig proces (Pham, 2019: 149). Denne individualitet i tilgivelsesprocessen ses i, at der på den ene side i Cambodja er en præference for at genoprette retfærdighed, som reparationer og søgen på sandhed, associeres med tilgivelse. På den anden side ses derimod, at det er de respondenter med slem PTSD som har mindst sandsynlighed for at tilgive tidligere Khmer Rouge medlemmer, der lever blandt dem. Dette mener forfatterne, er fordi det vedvarende traume, disse respondenter har levet med, har hæmmet deres evne til at tilgive (Pham, Et.al. 2019: 147).

På baggrund af ovenstående kan vi se, at forfatternes resultater centrerer sig om en eksisterende erindringspolitik mellem regeringen og befolkningen, og mellem overlevende individer og senere generationer. Herimellem ses forskellige opfattelser af forsoning, tilgivelse og sandheden om Khmer Rouge-regimet og dets handlinger.

Dernæst vil vi inddrage bogen *Everyday Reconciliation in Post-Khmer Rouge Cambodia. Subtle Agency and Hidden Narratives* (2022) af SungYong Lee, der er professor ved 'National Centre for Peace and Conflict Studies' ved Otagos Universitet i New Zealand. Bogen beskæftiger sig med måden hvorpå social forsoning udvikler sig i dagligdagen i de lokale samfund i Cambodja efter Khmer Rouge styret. Ligeledes søger bogen at identificere og undersøge den daglige freds karakter (Lee, 2022: 4).

Det interessante i denne bog, og som er det, vi vil tage fat i her, er den erindringspolitik, der beskrives i diskussionsafsnittet *Diskussion I: The Roles of Lost Memory*, mellem forskellige generationer og hvordan disse individer husker hændelsen (Lee, 2022: 79). Lee diskuterer den problematik, der eksisterer i forhold til, hvordan forskellige individer fortolker/husker folkemordet. Specifikt mellem de individer der levede under folkemordet og de senere generationer, der først levede efter

folkemordet. Den uvidenhed Lee beskriver blandt de yngre generationer, kan sandsynligvis skyldes det faktum, at regeringen, som tidligere nævnt, i mange år efter folkemordet søgte at opretholde et kollektivt hukommelsestab (Chandler, 2008: 364). De der blev født i post-Khmer Rouge perioden, havde derfor en meget snæver viden om Khmer Rouge regimet og de rædsler, der fulgte med det, og denne uvidenhed er kun vokset i årene. Lee mener derfor, at en stor del af den cambodianske befolkning ikke har en erindring om folkemordet og det regime, der udførte det (Lee, 2022: 79). Ligeledes, at netop denne uvidenhed har betydning for forsoningsprocessen blandt cambodianere. Uvidenheden kan på den ene side udfordre den sociale forsoning, da fortiden anses som det første skridt mod dette. Hvis den sociale erindring mistes, så mistes chancen for forsoning måske også. På den anden side fremhæver Lee, at uvidenheden er det, der gør, at de yngre generationer kan og vil skabe relationer med efterkommere af Khmer Rouge ledere (Lee, 2022: 80).

Diskussionen er interessant, da den sætter fokus på erindringspolitikken, der var og er i samfundet. Ligeledes, at denne ikke kun foregår mellem regeringen og overlevende, men også mellem generationer, hvilket kan afspejle den kollektive erindring overfor den individuelle erindring.

I Danmark har der været en stigende interesse blandt studerende inden for emnet Khmer Rouge, og at vi derfor ikke er de eneste studerende, der har undersøgt regimet og erindringspolitikken i Cambodja efter regimets fald. Ud fra hvad vi har kunne finde, er der to studerende, ud over os, der har skrevet om emnet.

I 2018 skrev Caroline Christensen 10. semester projektet, *Forsoningsprocessen i Cambodja efter folkedrabet i 1975 – 1979. En analyse af kollektiv erindring og glemsel i forhold til forsoningsprocessen i Cambodja efter folkedrabet i 1973 – 1979* (2018). Christensen har, som titlen antyder, fokus på forsoningsprocessen i post-Khmer Rouge årene. Hendes analyse af denne forsoningsproces centrerer sig om, hvordan specifikt ofre og gerningsmænd opfatter denne proces i Cambodja i eftertiden. Christensen metode er her erindringshistorie, hvor hun dykker ned i selvbiografiske erindringer (Christensen, 2018: 1, 25) Hun inddrager et væld af kilder som artiklerne *Children of Former Khmer Rouge Cadres* (2011) af Norén-Nilsson og *The Perpetrator, the Victim, and the Witness* (2004) af Hinton, og nyhedsmedierne *The Phnom Penh Post* og *VOA Cambodia*. I sin undersøgelse af dette kildemateriale er hendes teoretiske blik fokuseret på begreberne kollektiv erindring, forsoning og glemsel (Christensen, 2018: 8-16, 29-33).

Ud fra undersøgelsen konkluderer Christensen, at den cambodianske forsoningsproces ikke kan begrænses til én type erindring, én type glemslen eller én specifik metode til forsoning. Det er derimod en kombination mellem disse begreber, der sætter rammerne for Cambodjas situation. Christensen ser i den forbindelse et klart skel mellem det, der kan betegnes som den offentlige og kulturelle erindring og den selvbiografiske og populære erindring. Hun mener, at dette skel eksisterer fordi regeringens mål er glemsel, hvorimod den selvbiografiske erindring søger mod, at vi husker Khmer Rouge-regimet og dets handlinger. Ligeledes konkluderer hun, at på grund af skellet og agendaerne bag skellene, så er det svært at fortsætte arbejdet mod forsoning, fordi den eksisterende erindringspolitik er med til at stoppe forsoningsprocessen (Christensen, 2018: 53).

I 2021 skrev Rikke Jessen specialet, *EFTER FOLKEDRABET: En empirisk undersøgelse af erindringspolitik i Cambodja og dets effekt på landets erindringsfællesskab* (2021). Jessens interesse i specialet er, hvordan Cambodjas befolkning huskede Khmer Rouge, og hvordan den cambodianske stat, i årene efter regimets fald, håndterede erindringspolitikken i landet. Hun ønsker ligeledes at undersøge, hvordan Khmer Rouge blev set på i 2021 (det år hun skrev specialet) af den cambodianske befolkning. Hendes teoretiske blik er med fokus på historiebevidsthed, identitetsarbejde, erindringsfællesskaber, erindringspolitik og transitional justice (Jessen, 2021: 5-6, 23-29). Ligesom Christensen, inddrager Jessen en hel del kilder, som strækker sig fra artikler til biografiske fortællinger og videre til arkiver. Hun inddrager her biografien *Survivor: the triumph of an ordinary man in the khmer rouge genocide* (2012) af Chum Mey, artiklen *Cambodians talk about Khmer Rouge Trial* (2000) fra The Phnom Penh Post og arkivhjemmesiderne *DCCAM* og *ECRC online dokumentations database*. Hendes metodiske arbejde med kilderne består af fire analysespørgsmål, hvori kildematerialet bliver inddraget undervejs til at besvare hendes forskningsspørgsmål (Jessen, 2021: 30-35). Jessen konkluderer, at man i Cambodja har forsøgt at realisere mange forskellige erindringspolitiske tilgange til at håndtere den erindring, der eksisterede i landet. Dette mener hun, kan ses i erindringsfællesskabet, da der ses et skel mellem den personlige erindring og den offentlige erindring. Ligesom Christensen, konkluderer Jessen, at skellet skyldes et ønske fra den cambodianske regering om at glemme Khmer Rouge-regimet og dets handlinger, heri folkemordet. Jessen mener, at Cambodja har behov for, “ (...) mindre fragmenteret forsoningstiltag og et mere holistisk syn på opnåelse af retfærdighed, forsoning og heling i Cambodja” (Jessen, 2021: 51), hvilket hun ser muligt for landet og dets befolkning gennem erindringssteder og en bredere historiebevidsthed (Jessen, 2021: 49-51).

Begge af de ovenstående afhandlinger har fokus på Khmer Rouge-regimet og på erindringsbegrebet i tiden efter regimets fald. Så hvis disse to historiespecialer allerede har undersøgt dette område, hvad kan vi så bidrage med i vores undersøgelse? Det vi gerne vil bidrage med til denne forskning, er at udstyre vores undersøgelse med empiri, som vi selv har skabt, og ligeledes besøge officielle erindringssteder i Cambodja og snakke med personalet ved disse. Vi har mulighed for at tilgå og skabe sådanne empiri gennem vores rejse til Cambodja, hvor vi har en tolk, der kan føre og oversætte vores interviews. Derudover vil vores bidrag også være en uddybning af nogle eksisterende forskningsresultater. Vores valg af empiri og vores interviewtilgang er et nyt indspark til speciale-skrivning om Khmer Rouge på de danske universiteter.

At erindre som individ og i fællesskab

I følgende afsnit vil vi redegøre og argumentere for vores teoretiske blik i specialet. Vores formål er at undersøge erindringen om Khmer Rouge, og her er erindringsbegrebet helt centralt for specialets teoretiske ramme. Vi finder det derfor relevant at begrebsafklare, således det gøres klart, hvordan vi bruger og forstår ordet 'erindring' i vores undersøgelse. Vi tager her udgangspunkt i følgende erindringsforskere: Barbara Misztal, Anette Warring og Bernard E. Jensen.

Erindringsbegrebet

Til at begynde med er det nødvendigt at beskrive, hvad begrebet 'erindring' dækker over. En af de mest centrale studier af erindringsbegrebet er Babara Misztal's *Theories of Social Remembering* (2003). Misztal argumenterer heri for, at erindringer, eller det at huske noget, består i mange former og opererer på forskellige niveauer. Erindring er en social proces, hvilket grunder i flere ting. For det første er erindring social, fordi det, at erindre, eksisterer i relationen med, hvad der er blevet delt mellem mennesker, f.eks. sprog, symboler, sociale kontekster og så videre⁴. For det andet kan det, at erindre, ikke ske i et socialt tomrum, fordi individer erindrer som en del af sociale grupper. Det betyder at erindring skabes i interaktionen og kommunikationen mellem individer, og det er ikke muligt at isolere erindringsprocessen fra den sociale kontekst. Af den grund ansues erindring altid i den sociale kontekst, den indgår i. Ligeledes organiserer, afspejler og rammesætter erindring individers tænkning, handling og følelse i nutiden (Misztal, 2003: 9-13). Denne forståelse af erindring har betydning for forholdet mellem individuelle og kollektive erindringer, som er vores hovedfokus.

Kollektive- og individuelle erindringer

I både Misztals bog og Anette Warring forskningsartikel *Erindring og historiebrug. Introduktion til et forskningsfelt* (2011), beskrives der at være et skel mellem kollektive- og individuelle erindringer. De kollektive erindringer tjener altid et nutidigt formål, fordi nutiden og sociale kontekster er erindringsprocessernes udgangspunkt. Hver gang der erindres, revideres den oprindelige oplevelse, lidt efter lidt, til et stereotypet billede, og det er dette billede, der former de kollektive erindringer. Det er også det, der kan kaldes erindringens sociale strukturer (Warring, 2011: 14). Kigger vi derimod på de individuelle erindringer, så kan disse kort beskrives som erindringer, der foretages af det enkelte individ. Selvom individer har oplevet den samme hændelse, så er erindringerne om denne

⁴ Forkortes fremadrettet i specialet til 'osv.'

aldrig identisk mellem individer, da den konkrete erindring vækker forskellige følelser og associationer (Misztal, 2003: 11).

Erindringsforskningen antyder, at der er en sammenhæng (eller et overlap) mellem kollektive- og individuelle erindringer. Selvom det er individer, der erindrer, så er erindring mere end bare en personlig. Denne sammenhæng påpeger Misztal indledningsvist i sin bog, for selvom det er individer, der erindrer, så eksisterer og formes erindringen af:

"(...) their relation with, what has been shared with others and that it is, moreover, always memory of an intersubjective past, of a past lived in relation to other people"
(Misztal, 2003: 6).

Selvom der i erindringsforskningen argumenteres for, at erindring er en social proces mellem mennesker, så er det altid et subjekt der erindrer. Dette antyder derfor en form for skel mellem individuelle- og kollektive erindringer. Det komplekse ved at skelne mellem disse er derimod, at individer er i stand til huske noget de ikke selv har oplevet, hvilket gør det svært at lave skellet mellem erfaret og formidlet erindring. Warring mener at det er meningsløst "*(...) at opretholde dikotomiske modstillinger mellem kollektiv og individuel erindring, mellem offentlig og personlig, mellem hegemonisk og oppositionel etc.*" (Warring, 2011: 22). Det centrale i dette er 'dikotomiske', da Warring mener, at der snarere er tale om en skala mellem de to erindringsformer. Individuelle erindringer bliver til i et socialt samspil med forskellige kollektive erindringer, mens kollektive erindringer er et produkt af en række sociale samspil mellem individer (Warring, 2011: 22). Det er på grund af denne opfattelse af kollektive- og individuelle erindringer som skalaer, at vi fortager et skel mellem disse i specialet. Det interessante for os er nemlig, hvordan de to erindringer spiller og fungerer sammen. Når vi altså studerer de to typer erindring, er det samtidig et studie i dette sammenspil.

Erindringssteder

Jensen beskriver et erindringssted, som et fysisk sted, hvor der lægges erindringsspor, der er med til at lede individers tanker hen på dem, der ikke er i live længere. Disse steder kan udformes på forskellige måder. De offentlige erindringssteder har dog ikke kun til formål at mindes de døde, men de skaber også betydning for de efterlevende i nutiden (Jensen, 2003: 77-78). Jensen mener, at erindringssteder med tiden kan få tillagt en brugsfunktion eller brugsfunktioner, der i første omgang

ikke var tiltænkt, da stedet oprindeligt blev etableret (Jensen, 2003: 81). Begrebet 'erindringssted' er relevant for vores undersøgelse, da vi ønsker at besøge og analysere museer og mindesmærker, der fungerer som *erindringssteder* for den cambodianske befolknings minde om Khmer Rouge regimet.

Erindringspolitik

Når vi vælger at lave skellet mellem kollektive- og individuelle erindringer, er det væsentligt at belyse et erindringsteoretisk ståsted, der illustrerer, hvordan dynamikken mellem de to typer erindringer, kan ses i et samfund. For at få en forståelse for den dynamik, giver det mening at tage fat i forholdet mellem erindring og magt. Erindring forstås her ikke alene som en rekonstruktion af noget fortidigt, uden at erindring samtidig handler om at tilskrive det fortidige betydning i nutiden og dets sammenhænge. Erindringsprocesser handler om at etablere: ” (...) *betydningsammenhænge mellem det fortidige, det nutidige og det fremtidige*” (Warring, 2011: 13). Erindringsprocesser er at undersøge den betydning erindring spiller for samfundet, heri dets opretholdelse og omdannelse. Erindring udgør en form for magtvilkår og magtmiddel, og heri er 'erindringspolitik' en slags magtudøvelse. Erindringen her søger at fremme menneskers selvbestemmelsesevne eller at kontrollere og styre andre mennesker. Denne form for erindringspolitik anskues i det, der kan kaldes et 'top down' perspektiv, dvs. erindringspolitik der kommer fra eliten og magthaverne, og som retter sig særligt mod instrumentel erindringspolitik (Warring, 2011: 13, 16). Erindringspolitik kan også have til formål at: ” (...) *opretholde, bearbejde eller omforme eksisterende erindringsfællesskaber*” (Warring, 2011: 13). I sammenhæng med vores undersøgelser, kan erindringspolitik bidrage til en forståelse af den dynamik, der er på spil mellem kollektive- og individuelle erindringer i det cambodianske samfund. Begrebet er med til at sætte ord på den eventuelle uoverensstemmelse mellem det kollektive og individuelle, som er fremlagt i vores forskningsfelt.

Historiebrug

I vores undersøgelse af erindringspolitikken om Khmer Rouge i Cambodja skal vi selvfølgelig kigge på både individuelle- og kollektive erindringer adskilt. Når vi så skal undersøge eksempler på kollektive erindringer, er det relevant at medtage, hvordan historie bruges, og kan bruges, af mennesker. Historie formidles og skabes nemlig af andre end blot historikere, og historie bruges i mange forskellige sociale sammenhænge, hvorved det tjener forskellige formål (Warring, 2011: 23). Ifølge historikeren Klas-Göran Karlsson, så er det historiebrug, når historie aktiveres i

kommunikationsprocesser med det formål at opfylde bestemte interesser og behov. Karlsson beskriver syv former for historiebrug. De former der er relevante for os i specialet, og som vi derfor vil uddybe, er følgende:

- *Videnskabelig historiebrug*, hvor behovet er opdagende og rekonstruerende, og dets funktion er verifikation og tolkning,
- *Moralsk historiebrug*, hvor behovet er genopdagelse og dets funktion er rehabilitering og forsoning,
- *Eksistentiel historiebrug*, som betyder at historien udøves af alle mennesker, hvor det opfylder behovet for glemsel og erindring, og dets funktion er orientering og forankring,
- *Politisk-pædagogisk historiebrug*, som betyder at historien udøves af bl.a. politiske eliter, hvor de opfylder behovet for at illustrerer, debatterer og offentliggøre, og dets funktion er politisering og instrumentalisering,
- *Ikke-brug*, som tjener behovet for glemsel og udslettelse, og dets funktion er legitimering og rationalisering.

(Karlsson, 2004: 60-66 & Warring, 2011: 24-25)

Ifm. vores speciale, kan historiebrug hjælpe os til at forstå den samtid vores erindringseksempler illustrerer. Derudover kan de forskellige former for historiebrug bidrage til en forståelse af, hvilke hensigter der ligger bag denne specifikke brug af historien.

Identitetsnær historie og de andre begrebspar

Bernard E. Jensen opstiller i sin bog: *Hvad er historie* (2010) fire begrebspar, der kan fungere som orienteringspunkter, når det handler om at undersøge menneskers fortidsbrug. Begrebsparrene skal ikke ses som et sæt af modbegreber, men derimod som skalabegreber (Jensen, 2010: 40-41). Vi finder følgende begrebspar eller kontinuum vedkommende for specialets analyseramme: 'identitetsnær

og identitetsneutral historie'. Identitetsnær historie er det samme som identitetsfølsom historie, og det centrerer sig om, at historien knytter sig til og former individers identiteter. Det er ligeledes historie, der bevæger sig ind over et identitetspolitisk konfliktfelt. Modsat er identitetsneutral historie ikke identitetsfølsom og det bevæger sig ikke ind på et identitetspolitisk konfliktfelt. Gældende for begge er dog, at historie der har karakter af disse begreber, er kultur-, gruppe- og epokespecifik (Jensen, 2010: 53-57). Begrebsparrene ses relevante for specialet, fordi vi i arbejdet med erindringen om Khmer Rouge, også arbejder med en del af Cambodjas og den enkelte cambodianers identitet. Ligeledes er vores fokus på erindringspolitikken om Khmer Rouge i høj grad et identitetspolitisk konfliktfelt.

En undersøgelse af fortiden i nutiden

For bedst muligt at inddrage det erindringsteoretiske i vores speciale, vil vi benytte metoden *Oral History*. I det følgende afsnit vil vi derfor redegøre og argumentere for denne metodiske tilgang, og hvordan den spiller sammen med vores teoretiske blik.

Oral historys historie

Der har været brug af mundtlige vidneberetninger til at finde ud af, hvordan en historisk begivenhed tog form i årtusinder. F.eks. benyttede spanske kolonister sig i 1500-tallet af overlevende oprindelige folk i Amerikas mundtlige fortællinger om deres kultur og historie. Oral history feltet begyndte først rigtig at tage form i 1940'erne. Førhen så man ikke oral history som noget, der kunne stå alene. Det blev snarere set som et supplement til skriftlige kilder, som blev anset for at være den reelle måde at skaffe viden om fortidige begivenheder på. Begrebet 'oral history' optrådte for første gang i 1942. Historikeren Joseph Gould interviewede folk i Greenwich Village kvarteret i New York om deres minder og kaldte det "*An oral history of our time*" (Ritchie, 2015: 4-5). Op gennem 60 og 70'erne blev flere og flere inspirerede af feltet, og så det som en måde også at få historisk viden fra samfundsklasser, vis historie ikke var nedskrevet heriblandt minoritetsgrupper såsom homoseksuelle, sorte i USA eller kvinder. Det blev opfattet som en måde at få de undertrykte befolkningsgruppers eget perspektiv på fortiden frem i lyset.

I 1979 blev oral history etableret som et selvstændigt historisk felt. Historikeren Allesandro Portelli skrev en række artikler, hvor han præcis formulerede oral history som metodologi, hvormed han

beskrev oral history som: "the 'genre of discourse which orality and writing have developed jointly in order to speak to each other about the past'" (Abrams, 2016: 18). Oral history er i dag stadig relevant at bruge, særligt hvis man ligesom os forsker i et folkemord rettet mod en marginaliseret gruppe individer. Et eksempel på nyere forskning der beskæftiger sig med oral history, er Donald E. Millers bog *Becoming human again an oral history of the Rwanda genocide against the Tutsi* (2020). Vi vil løbende i dette afsnit bruge bogen til at vise, hvordan oral history er blevet brugt i forskningsøjemed.

Oral history: en selvstændig metode

På trods af historikere som Gould og Portelli har arbejdet med oral history, vælger vi at sætte fokus på forskning, der kan bidrage til en forståelse af og en guide til oral history metoden, samtidig med at der inddrages tidligere relevant forskning, der kan hjælpe os til at få en bredere forståelse af metoden. To centrale studier der indkapsler dette er bøgerne *Oral history theory* (2016) af historikeren Lynn Abram og *Doing oral history* (2015) af historikeren Donald A. Ritchie.

Abrams beskriver oral history som en forskningsmetode, til at skabe historisk viden ved at interviewe udvalgte mennesker om deres fortid. Oral history kan have mange former, da interviewene både kan handle om en specifik begivenhed (som i vores tilfælde med Khmer Rouge), eller bare generelt om fortidige minder. Hun forklarer at metoden kan foregå både som gruppeinterviews eller som enkelte interviews, og det vil også variere fra projekt til projekt hvilken relation interviewpersonen har til de interviewede, og selvfølgelig med hvilket formål oral history udføres. Abrams beskriver ligeledes at mange andre felter end historie har taget oral history til sig heriblandt etnologi, sociologi, antropologi, psykologi og journalistik. Hun argumenterer her for at oral history på mange måder er en paraplyterm og betegnelser som 'personlige vidneudsagn' og 'livshistorie forskning', kunne også benyttes om dette forskningsfelt (Abrams, 2016: 2).

De forskellige oral history forskningsprojekter har det tilfælles, at man spørger ind til interviewpersonernes personlige erindringer om fortiden, for herefter selv at nedskrive dem eller benytte dem på andre måder bl.a. som lydoptagelser eller i dokumentarer. Ritchie mener her at forskerens brug af interviewene er en form for historiebrug, da fortiden benyttes af forskeren i en bestemt henseende. Han mener derfor at oral history er med til at illustrere både fortiden og nutiden. Fortiden er dog stadig mest i centrum, fordi hvis man ikke beskæftiger sig med fortiden eller ikke tager

udgangspunkt i interviewpersonens egen oplevelser, er det dermed ikke oral history (Ritchie 2015: 155). Det betyder derfor at den erindrende proces, er en helt central del af metodens kerne.

Metodens mange lag

Ritchie forklarer at oral history har mange lag, da det er en interaktion mellem mennesker. Mellem den fortællende/fortællerende og den lyttende. Det er en analyse af mennesker og deres fortidsforståelse (Ritchie, 2015: 122-123). Metoden er derfor med til at omfavne den sociale proces, det er, at erindre, og erindringen skabes her, i det øjeblik interviewet påbegynder. Den sociale proces begynder allerede her, fordi erindringen genkaldes i et rum, hvor der eksisterer et socialt bånd mellem interviewpersonen og interviewereren. I forlængelse af metodens førnævnte analysefokus, mener Ritchie, at det er et spørgsmål om, hvilke minder de interviewede ligger vægt på, og hvordan deres fortidsforståelse differencer sig, fra den officielle fortælling om en given begivenhed. På samme måde som med erindringsbegrebet, ses der i oral history et samspil mellem individuelle- og kollektive erindringer, mellem det enkelte individs erindring og den officielle fortælling. Ud over at metoden giver mulighed for at stille skarpt ind på individers fortidsforståelse, så beskriver Ritchie ligeledes, at det er en metode, som giver mulighed for at høre om fortiden fra marginaliserede grupper; herunder mennesker, hvis fortælling ofte ikke har fået plads i historiebøgerne eller kun har fået plads gennem andres blikke (Ritchie, 2015: 122-123). Af den grund centrerer oral history sig om identitetsnær historie, da individerne i erindringsprocessen tilkendegiver noget fra fortiden, der har været med til at forme deres identiteter – om end det er en fortid der er velkendt af offentligheden eller ej. Abrams mener hertil at oral history som en historisk metode, differencer sig fra alt andet historisk arbejde, ved at give historikeren det store privilegie og ansvar både at være kilde skaber og kildeanalytiker. Ligeledes at blande det talte ord, med det skrevne (Abrams, 2016: 18-19).

Miller har i sin undersøgelse af Rwanda folkemordet fokus på, hvordan overlevende har oplevet hændelsen, og hvordan disse overlevende efterfølgende har håndteret forsoning og tilgivelse (Miller, 2020). Miller spænder sin forskning over en række forskellige områder, f.eks. interviews, museumsbesøg og observationer af de overlevendes liv efter folkemordet. Alt dette er foretaget over 15 år, hvilket har givet Miller en bred forståelse af livet under og efter folkemordet (Miller, 2020: 17). Vi ønsker ligeledes at benytte oral history i vores forskningsprojekt, da vi vil interviewe en række personer, der levede under Khmer Rouge regimet og høre deres erindringer om begivenhederne. Ud fra Millers demonstrering af, hvordan oral history kan benyttes og omgås, mener vi, at metoden er

oplagt for os at arbejde med, da vi vil benytte individers personlige erindringer, til at få et indblik i hvorledes Khmer Rouge erindres af forskellige mennesker.

Hukommelse

Ritchie forklarer at den menneskelige hjerne kan være indviklet. De ting man selv har opfattet som have været mest spændene og mest vigtige vil stå klarere frem i hukommelsen end hverdagsrutinerne. Derfor husker folk f.eks. oftest den tidlige tid i deres karriere bedre, da alt var nyt og spændene, end senere hen i karrieren, hvor alt bliver rutine (Ritchie, 2015: 16). Hertil mener Abrams, at man også kan huske forkert, fordi ens hukommelse vil være farvet af alt, hvad man sidenhen har oplevet, set og blevet fortalt af andre mennesker. Hun beskriver at minder ikke er et passivt depositum af fakta, der er lagret i hjernen, men en aktiv kreation af betydning. Gamle minder får hele tiden nyt liv i nye kontekster og får nye betydninger (Abrams, 2016: 79). At minder er en aktiv kreation af betydning, stemmer tæt overens med forståelsen af erindring som en social proces, som ikke kan skabes i et socialt tomrum. Men at finde ud af præcist, hvad ens interviewpersoner har oplevet, mener Abrams ikke er det eneste formål med oral history. Oral history handler lige så meget om, hvad mennesker ønsker, de havde gjort og hvad de tror, de gjorde. Dette mener Abrams adskiller oral history fra alle andre historiske kilder, i det at oral history er en aktiv selvrefleksion som interviewpersonerne har, lige så meget som det er et historisk indblik i fortiden (Abrams, 2016: 22-23).

I den forbindelse kan vi trække tråde til Millers håndtering af hukommelses- og sandhedsaspektet. Der har nemlig været stillet spørgsmålstejn til, hvorvidt det de interviewede berettede om, ifm. Rwanda folkemordet, var til at stole på. Hertil forklarer Miller at:

” (...) it is important to note that no memory is a mirror image of what occurred. Every memory is contextualized and therefore interpreted in response to a question that is being asked or a story that is being told” (Miller, 2020: 20)

Derudover beskriver han, at én af strategierne for at forsones sig med en traumatisk hændelse, er ved at udvikle et narrativ om hændelsen og give fortiden mening ” (...) in light of present possibilities” (Miller, 2020: 20). Miller demonstrerer her samspillet mellem erindringsbegrebet og oral history, hvilket bidrager til en forståelse af både fortiden og nutiden, som fortolkes ud fra både interviewene, interviewprocesserne, konteksten og observationer heromkring.

Denne pointe afspejles også i vores interviewspørgsmål, da vi både vil spørge ind til hvordan de husker deres liv under Khmer Rouge, men samtidig er vi opmærksomme på, at deres hukommelse vil være farvet af senere hændelser. Vi ønsker også at stille spørgsmål, der giver vores interviewpersoner mulighed for at reflektere over, hvorledes de mener Khmer Rouge bliver portrætteret i medierne, af regeringen osv. i dag sammenlignet med hvordan de selv erindrer perioden.

Interviewerens rolle

Siden 1980'erne har interviewerens subjektivitet fået en stor rolle i forståelsen af oral history. Teoretikere som Pierre Bourdieu og Teresa de Lauretis, var med til at forme oral histories fokus på subjektiviteten med teorier, der beskriver hvorledes dit køn, din klasse, din kultur osv. former din verdensforståelse, normer og værdier. I den forbindelse forklarer Abrams, at det derfor er umuligt for interviewereren at forholde sig objektivt til den interviewede part og både spørgsmålene, der bliver stillet og måden svarene senere hen vil blive tolket, vil blive formet af interviewerens subjektivitet. Man skal som interviewer derfor altid være bevidst om ens egen rolle som researcher og reflektere over denne. Men også acceptere, at man aldrig kan skabe et objektivt oral history produkt. Hun pointerer her, at det faktum at subjektiviteten påvirker produktet, ikke kun er noget historikere, der arbejder med oral history vil opleve, men også historikere der analyserer på skriftlige kilder (Abrahams, 2016: 56-58). Dette er også noget, vi er bevidste om, når vi udfører interviews, vi kommer med en hel anden baggrund end de personer, vi interviewer. Der er stor kulturforskel mellem Cambodja og Danmark, og at have levet under et så forfærdeligt terrorregime er ikke noget, vi som er opvokset i det danske velfærdssamfund, umiddelbart kan relatere til. Dette kommer uundgåeligt til at afspejle sig i vores interviewspørgsmål og i særdeleshed i vores fortolkning af disse.

Interviewprocessen

For at kunne benytte oral history er vi nødt til at udforme en række spørgsmål, som vi kan stille i interviewsituationen. Vi har undersøgt en række litteratur om oral history i vores søgen efter en guide i, hvordan sådanne spørgsmål kunne udformes, men dog uden held. Det nærmeste vi er kommet, er at spørgsmålene skal beskæftige sig med personlige fortidige minder (jf. Oral history: en selvstændig metode). Vi vælger derfor at inkludere Svend Brinkmann og Lene Tanggaard's bog *Kvalitative metoder* (2015), for at få noget konkret teori på selve interviewprocessen og -spørgsmålene.

Det semistruktureret interview

Vi vælger at benytte den semistruktureret interviewform, hvor forskeren på forhånd har forberedt nogle spørgsmål, men hvor der samtidig er plads i interaktionen til at interviewpersonen og forskeren kan reflektere ud over spørgsmålene. Brinkmann og Tanggaard forklarer, at til det semistruktureret interview er det relevant i udformningen af sine spørgsmål at begynde med *hvad*-spørgsmål. Det er vigtigt at gøre sig klart, *hvad* det er man vil vide noget om (Brinkmann & Tanggaard, 2015: 36-37). Dvs. at vores spørgsmål skal udformes således at de relaterer sig til vores metodiske- og teoretiske fokus. Som nævnt ønsker vi en bredere forståelse for overlevendes personlige erindringer om deres liv under Khmer Rouge.

Konkretisering af spørgsmål

Ifølge Brinkmann og Tanggaard findes der forskellige typer af interviewspørgsmål, og vi vil i interviewguiden tage udgangspunkt i følgende: *indledende spørgsmål*, *opfølgende spørgsmål*, og *direkte spørgsmål* (Brinkmann & Tanggaard, 2015: 41). Vi vælger disse til interviewguiden, da vi har brug for nogle indledende spørgsmål til at fastslå konteksten for interviewpersonens livssituation før og efter Khmer Rouge regimets magtovertagelse. Dernæst har vi brug for nogle direkte spørgsmål til at få uddybet det erindringspolitiske aspekt, dvs. hvorvidt interviewpersonerne mener, at den kollektive erindring om regimet stemmer overens med deres egne erindringer. De opfølgende spørgsmål vil her bidrage til en uddybning af de indledende- og direkte spørgsmål. De opfølgende spørgsmål vil udformes ud fra, hvilke potentielle svar vi kan forvente at få. Under selve interviewene vil vi forsøge at inkludere det Brinkmann og Tanggaard kalder *sonderende spørgsmål* og *specificerende spørgsmål* (Brinkmann & Tanggaard, 2015: 41). Vi inkluderer dem ikke i interviewguiden fra start, da vi vil omfavne det semistruktureret interviews mulighed for fri interaktion. Ligeledes vil vores gebærden i Cambodja højst sandsynligt give os ideer til flere spørgsmål til vores interviewpersoner. Vi mener i denne sammenhæng, at det giver mening at have en fast guide for nogle af spørgsmålene, men samtidig have mulighed for at differentiere spørgsmålene mellem interviews, således det giver mening.

Semistruktureret interviewguide

Vi vælger at tage udgangspunkt i den interviewguide der fremstilles hos Brinkmann og Tanggaard, hvori der er en opdeling mellem *forsknings-* og *interviewspørgsmål*. De laver skellet mellem disse typer spørgsmål, da et godt forskningsspørgsmål, ikke nødvendigvis er et godt interviewspørgsmål.

Interviewspørgsmålene skal være mere mundrette og livsverdensnære, og langt mindre abstrakte. Ligeledes søger interviewspørgsmålene konkrete *beskrivelser* af sammenhænge, processer og fænomener, hvor forskningsspørgsmål søger *forklaringer* på førnævnte. Øverst i guiden er der fire introducerende punkter: 1. *Introduktion*, hvor der forklares hvad interviewet handler om, 2. *Anonymitet*, hvor interviewpersonen forsikres i sin anonymitet, 3. *Optagelsesmetode*, hvor interviewpersonen informeres om, hvordan interviewet vil blive optaget, og 4. *Tid*, hvor der gives et cirka tidsrum for interviewets længde (Brinkmann & Tanggaard, 2015: 38-40).

Etik og traume

Følgende afsnit vil berøre det etiske og traumatiske aspekt i vores undersøgelse af erindringer om Khmer Rouge. Vi vurderer, at dette er relevant, da Khmer Rouge-regimet skabte stor frygt og usikkerhed i hverdagen for beboerne i Cambodja. En sådan konstant tilværelse med utrygge forhold, påtvunget magt og en uvis skæbne må have skabt en form for traume hos de individer, der gennemlevede Khmer Rouge. Af den grund må vi i vores undersøgelse tage nogle etiske forbehold, da en del af denne bygger på interviews med individer, der har oplevet disse traumatiske forhold.

Refleksioner om traumeaspektet

Vi kan ikke vide med sikkerhed om lige præcis de individer, som vi har interviewet er traumatiserede, men vi vurderer, at det fra et etisk standpunkt er vigtigt at tage forbehold og hensyn til en potentiel traumatisering. Vi har f.eks. ikke ønsket at spørge ind til vores interviewpersoners mentale tilstand, da vi mener, det kan overskride nogle personlige grænser, eftersom det ikke er det, de har sagt ja til at blive interviewet om.

Først og fremmest har vi undersøgt, hvordan man skal forholde sig til samtaler/interviews med individer der har gennemlevet en traumatisk fortid. Symptomer på traumereaktioner kan være den subjektive opfattelse af hjælpeløshed og intens frygt (Johansen & Kristoffersen: PTSD og traumer). Fordi hjælpeløshed og intens frygt kan ses som en form for tab af kontrol, mener vi at det vigtigt, at vi sætter rammen for interviewet op, så interviewpersonen får en fornemmelse af kontrol inden de begynder at tale om hændelsen. Dette vil vi gøre ved at give dem mulighed for at stoppe interviewet når som helst, ligeledes give dem mulighed for ikke at svare på visse spørgsmål, hvis de ikke ønsker dette (Aarhus Universitet: Etiske principper ved eksperimenter). Ligeledes er det vigtigt at 'debriefe' efter interviewet, hvilket betyder at vi samler op på, hvordan det har været for dem at tale

om hændelsen (Aarhus Universitet: Etik). Selvom der er mange forbehold at tage og selvom interviewpersonerne kan rives tilbage i en ubehagelig fortid, så beskriver psykologerne også at, hvis individerne har klarhed, kan erindre tingene og er med på præmissen, så kan der også være noget vigtigt i, at de får fortalt deres historie.

Dernæst er det vigtigt at få klarlagt, at både vores teori og metode berører arbejdet med traumatiske fortider. Bernard E. Jensen beskriver dette gennem begrebet 'fortidsbearbejdning'. Fortidsbearbejdning handler om arbejdet med en ømfindtlig fortid. I Tyskland har tyske forskere arbejdet meget med fortidsbearbejdning bl.a. grundet Anden Verdenskrig. På tysk kaldes omgangen med denne slags historie for 'Vergangenheitsbewältigung', der betyder problematiske eller traumatiske sider af en gennemlevet historie eller overleveret kulturarv. Ligeledes kan det hedde 'Aufarbeitung' eller 'Durcharbeitung der Vergangenheit', der betyder at bearbejde en fortid. Historien kan ses som mest ømfindtlig, når det handler om identitetsnær historie, hvilket er én af de begrebspar, vi ønsker at inddrage i analysen (Jensen, 2010: 182-183). Det betyder, at vi gennem vores teoretiske blik skal tage højde for, at fortidsbearbejdning er en del af processen i at arbejde med en ømfindtlig eller traumatisk fortid.

Hvordan vi konkret kan udføre vores interviews og analysere resultaterne, giver oral history eksempler på. Ofte har oral history feltet arbejdet med mennesker, der har været igennem traumatiske oplevelser og hvis historie ikke har været fortalt. F.eks. beskriver Abrams, at der blev lavet en del oral history projekter om Holocaustofre og mennesker, der havde levet under diktaturer som Spaniens fascistiske diktatur. Hun forklarer her, når oral history metoden benyttes i disse tilfælde, er der en masse traume involveret for den fortællende part. Oral history feltet starter som et historisk felt, men er, som sagt, senere blevet mere tværfagligt. Dog er hverken historikere, etnologer eller antropologer sjældent fagligt klædt på til at behandle trauma. Hun beskriver, at det at fortælle om traumatiske oplevelser, kan hjælpe ofrene med bedre selv at forstå begivenhederne, og på mange måder er interviewereren meget lig alle andre lyttende individer. Men oral history metoden kan i traumatiske interviewtilfælde ikke stå alene, selvom den dog har nogle redskaber til at behandle traumaaspektet (Abrams, 2016: 182-183). Ritchie forklarer, at metoden lægger vægt på at samtalerne helst skal foregå et sted, hvor den fortællende part føler sig tryk f.eks. i dennes hjem, og at interviewereren skal prøve at få en emotionel tilknytning til den fortællende, men samtidig forholde sig neutralt til svarene. Altså ikke udvise overdrevne følelser til deres svar. Dette kan nemlig få den interviewede part

til at frygte, at samtalen vil være for meget for intervieweren, hvilket kan påvirke deres videre svar (Rithcie, 2015: 127-128)

Vores tilgang

På baggrund af ovenstående har vi udformet følgende tilgang bestående af syv punkter. Disse er punkter, vi finder relevante og nødvendige at forholde os til, i vores formning og udførsel af interviewene.

1. Et trygt sted

Interviewene vil komme til at foregå hjemme hos den enkelte interviewperson. Det er blandt andet det, der giver mest tryghed for interviewpersonen: det er på deres hjemmebane og det er et sted, hvor de har kontrollen. Derudover har vi ikke et alternativt neutralt sted at kunne mødes på, hvor forholdene for et sådan interview er optimalt.

2. Emotionel tilknytning

Eftersom vi ikke selv kan khmer, har vi en tolk med, der kan oversætte fra khmer til engelsk. Det er gennem denne tolk, at vi har fået kontakt til interviewpersonerne. Interviewpersonerne og tolken kender derfor hinanden personligt. Det er vores tolk, der kommer til at føre kommunikationen mellem os og interviewpersonen, og eftersom der allerede er en emotionel tilknytning mellem interviewpersonerne og tolken, burde det skabe en tryghed for interviewpersonen. Vi ved dog godt, at vi også bliver nødt til at skabe en form for emotionel tilknytning. Dette vil vi forsøge ved at medbringe en takkegave, smile, være respektfulde og tilstedeværende.

3. Begyndende informationer der giver kontrol

I forlængelse af den emotionelle tilknytning vil vi starte ud med at forklare, at interviewpersonen til hver en tid kan stoppe interviewet helt, springe et spørgsmål over eller holde en pause. Ligeledes at interviewpersonen kommer til at være anonym, at vi optager samtalen og at vi sletter samtalen, efter vi har indsamlet den data vi skal bruge. Vi finder det også vigtigt at informere dem om, hvorfor vi undersøger Khmer Rouge-regimet og hvad vi skal bruge vedkommendes erindring til i specialet.

4. Fortidsbearbejdning

Når interviewpersonerne potentielt set kan aktivere den traumatiske fortid ved at fortælle om hændelsen, så giver det ikke mening for os at have en fuldstændig låst interviewguide. Vi finder derfor det semistruktureret interview relevant at benytte. Denne interviewform giver mening, fordi vi ønsker at få svar på nogle konkrete spørgsmål, der centrerer sig om vores teoretiske blik. På baggrund af fortidsbearbejdningsspektet er vi samtidig åbne over for eventuelle supplerende fortællinger og emner. Derudover giver det semistruktureret interview interviewpersonen mulighed for at tage kontrol over, hvad han eller hun ønsker at tale om.

5. Spørgsmålenes dybde

Vi ønsker ikke at fremmane et traume hos interviewpersonerne, og af den simple grund former vi interviewspørgsmålene således, at de berører, det vi finder relevant for vores undersøgelse, men samtidig ikke dykker for dybt ned i fortiden. Vi vurderer, det er bedre, at interviewpersonerne selv kan bringe de mere ømfindtlige detaljer op, hvis de ønsker dette.

6. Forholde os neutrale

Vi og tolken har forberedt os på ikke at komme med voldsomme følelsesudbrud under interviewet, så interviewpersonen ikke påvirkes af vores ageren og følelser.

7. Debriefe

Efter interviewene vil vi afslutningsvist spørge, hvordan det har været for interviewpersonerne at tale om denne hændelse, og om der er noget, de ønsker at tilføje inden vi stopper interviewet. Sidst vil vi sige tak endnu engang for, at de ønskede at deltage.

Interviewguide og -spørgsmål

Vi har i nedenstående udformet en semistruktureret interviewguide, baseret på ovenstående refleksioner, forbehold, tanker, metode og teorier.

<p><i>Introduktion:</i> Interviewet omhandler, hvordan du husker Khmer Rouge-regimet.</p> <p><i>Anonymitet:</i> Dit navn vil være anonymt</p> <p><i>Optagelsesmetode:</i> Interviewet vil blive optaget på telefonoptager og interviewet vil blive transskriberet.</p> <p><i>Tid:</i> Interviewet vil max tage 40 minutter</p>	
Forskningsspørgsmål	Interviewspørgsmål
Hvordan så konteksten ud før og efter Khmer Rouge regimets magtovertagelse?	<p>How old were you approximately when the Khmer Rouge took power?</p> <p>Where did you live under the Khmer Rouge regime: did you live in the countryside or in the city? And did you live with your family?</p> <ul style="list-style-type: none"> • How was it to live there before and after the Khmer Rouge regime took power?
Hvilke erindringer om hverdagen under Khmer Rouge eksisterer der blandt individer, der selv har oplevet Khmer Rouge på førstehånds?	<p>After Khmer Rouge took power, and everything got put in order, what did a normal day look like?</p> <p>What would you be doing throughout the day?</p> <p>What influence did the Khmer Rouge regime had on your everyday life?</p>
Eksisterer der en erindringspolitik om Khmer Rouge-regimet i det cambodianske samfund i år 2023?	<p>The way Khmer Rouge is portrayed by the Government, the media, and various museums today, is that also how you remember it?</p> <ul style="list-style-type: none"> • What are the differences?

	<ul style="list-style-type: none">• What are the comparisons?• Has it always been that way? <p>Is the Khmer Rouge regime something you wish we all forget, or is it something you think are important for Cambodias history?</p> <ul style="list-style-type: none">• And why?
--	--

En rekonstruktion af den makabre fortid

I følgende afsnit vil vi analysere de kollektive erindringer vi har fundet relevante at inddrage i vores undersøgelse. Disse består af to museer, en hjemmeside og noget forskelligt skolemateriale. Vores fokus i analysen har været at finde kernefortællingen i den enkelte kollektive erindring, hvordan denne kernefortælling kommer til udtryk, hvilken form (eller former) for historiebrug afsenderne giver til kende gennem erindringerne og hvorledes der er et sammenspil mellem det kollektive og det individuelle aspekt.

Den overordnede fortælling der berettes om gennem de fire cases er at en rekonstruering af fortiden, om ofrenes skæbner under Khmer Rouge regimet er vigtig for Cambodjas fortid, nutid og fremtid. Dette ses gennem mindesmærker, individuelle beretninger og individualiserede fortællinger om dem der døde. Ligeledes ses der eksempler på varierende historiebrugsformer, f.eks. moralsk historiebrug, videnskabelig historiebrug, politisk-pædagogisk historiebrug, ikke-brug og eksistentiel historiebrug. Alle med samme mål om at rekonstruere og formidle den makabre fortid for at kunne forsone sig i eftertiden.

Tuel Sleng S-21

Tuel Sleng S-21 (forkortet til S-21) var et fængsel/koncentrationslejr der under Khmer Rouge regimet blev benyttet til at få 'fjender af regimet' til at tilstå og angive medsamsvorne. Før Khmer Rouge havde fængslet været en skole. Regimet omdannede klasselokalerne til celler og der blev opsat pigtråd overalt så fangerne ikke kunne flygte eller begå selvmord. I Khmer Rouge periodens tidlige år var de fængslede oftest akademikere eller andre former for 'nye' folk, udlændinge, munke, forhenværende soldater for Lol Not og andre klassiske fjender af Khmer Rouge. Men som tiden gik og Pol Pot og hans inderkreds blev mere og mere paranoide begyndte Khmer Rouge soldater

Billede 1: Forfatterens eget fotografi

og deres familier også at blive indsat i fængslet. Det er estimeret at 20.000 mennesker var fængslet, men tallet er højest sandsynligt endnu højere, da der mangler registre fra flere måneder i 1978, året hvor folkemordene var på sit højeste. Kun 12 mennesker lykkedes i løbet af fængslets 3-årige benyttelsestid at overleve. Lederne af fængslet var Kammerat Duch, rigtige navn Kang Kew og So Sen. So Sen er en af de 6 Khmer Rouge medlemmer, som er blevet dømt for forbrydelser mod menneskeheden.

I 1980 blev fængslet omdannet til et museum og et mindsted for Khmer Rouge regimet. Khmer Rouge krævede, at deres soldater nedskrev alt de foretog sig, derfor fandt man efter regimets fald detaljerede billeder og dagbøger, som beskrev alt, hvad der havde foregået i fængslet. Sammen med nogle få overlevende, der delte deres erindringer, blev brikkerne om stedets grufulde historie hurtigt lagt sammen. (Bartrop, 2012: 290-130)

S-21 som erindringssted?

Modsat Killing-Fields hvor der er flere mindesmærker, og hvor man kan lægge blomster, armbånd eller blot sidde og kigge på mindesmærker, virker S-21 på nogle måder mindre sentimentalt. To ud af tre mindesmærker, som findes på Killing Fields, er ekstrem grufulde, og stedet er ligeså fyldt med død og ødelæggelse som S-21. Men på sin vis opleves Killing-Fields som et mere ærefuldt minde for de døde, fordi den besøgende aktivt kan lægge blomster og armbånd. Herimod fremstår S-21 som et mere statisk kollektivt erindringssted, der formidler de fortidige begivenheder og fortælle ofrenes historie monologisk.

Billede 2: Forfatterens eget fotografi

Den dag vi besøgte S-21 museet, havde vi mulighed for at booke en personlig guide. Den mulighed tog vi, da vi ønskede at høre historien fra forskellige vinkler. Guiden fortalte han ud fra plancher,

billeder og artefakter fra museet, selvom han ikke var ansat der. Så det var stadigvæk museets fremstilling af Khmer Rouge, der skar igennem. Under besøget fortalte vores guide, om de forfærdelige ting, der var foregået i torturrummene og fængselscellerne.

S-21 er et kollektivt erindringssted, hvor man med egne øjne, kan se en af de måder Khmer Rouge regimet udførte uhyrligheder mod dets egne landsmænd. Da vi gik rundt på museet, lagde vi mærke til at størstedelen af de besøgende var turister. Vores guide pointerede, at skoleklasser ikke besøgte museet, men i stedet lærer om Khmer Rouge i klasselokalerne. At skoleklasser har et distanceret forhold til Khmer Rouge regimet, stemmer overens med, det som interviewpersonerne udtalte. Hvis man kun sidder på en skolebænk og lærer om Khmer Rouge og ikke med egne øjne ser nogle af dets forfærdeligheder, kan det være svært at forholde sig til, at det virkelig skete. Vores interviewpersoner pointerede i tråd med dette, at mange unge ikke troede på, at det var sket. Man kan forestille sig, at det at besøge kollektive erindringssteder der visuelt viser nogle af de ting, der foregik, i højere grad kan få unge mennesker til at anerkende, at det virkelig har foregået. Men omvendt, er museet og alle museer omhandlende Khmer Rouge makabre og uhyggelige. Så hvornår er man som ungt menneske moden nok til at besøge sådanne steder? Vores rundviser nævnte også, at overlevende fra tiden også sjældent kommer på besøg, da mange af dem mest af alt, ønsker at glemme den grumme fortid. Vores guide fortalte dog, at han generelt oplever, at ældre mennesker sjældent kommer på besøg, hvilket han mener skyldtes, at de ønsker at glemme fortiden. Khmer Rouge er stadig et traumatisk emne, som er ubearbejdet for mange ofre og et emne, der forsøges glemt af mange (DIIS: Straffrihed og glemsel).

Brugen af individuelle erindringer

Museet er også en blanding af overlevende og dødes historier. Man blev præsenteret for billeder af nogle af ofrene og plancher, hvor både de døde og overlevendes livshistorier er beskrevet. Der er båndoptagere, hvor man kan lytte til de overlevendes erindringer, og en mand inde i fængslets gård, der sælger en bog, hvori man kan læse hans personlige erindringer. Dette kollektive erindringssted benytter altså i høj grad individuelle erindringer til at fortælle dets historie. En historie som er bygget op af individuelle erindringer, et fængsel er ikke et fængsel, før det er befolket med mennesker. Så museets fokus på de individuelle erindringer og på at give et personligt ansigt og en historie til de mange mennesker, der mistede livet, giver god mening. Det gør også museumsoplevelsen mere givende. Modsat, hvis man blot havde kunne se cellerne, torturinstrumenterne osv. Med de personlige fortællinger gives mulighed for at høre, læse og se ofrene, giver en følelse af, at man som besøgende kender dem, kan indleve sig i deres situation og får medfølelse med dem. Cellerne ser anderledes ud, når man har set billeder af ofrene og læst om deres barndom. Den elektriske stol virker ekstra grufuld, når der sidder en mand i gården, der har siddet i selv samme stol 40 år tidligere. Så inkluderingen af de øjenvidner og individuelle erindringer giver en effekt, som gør det nemmere at relatere til det kollektive erindringssted og forstå dets historie.

Billede 3: Forfatterens eget fotografi

Billede 4: Forfatterens eget fotografi

Choeung Ek Genocidal Center

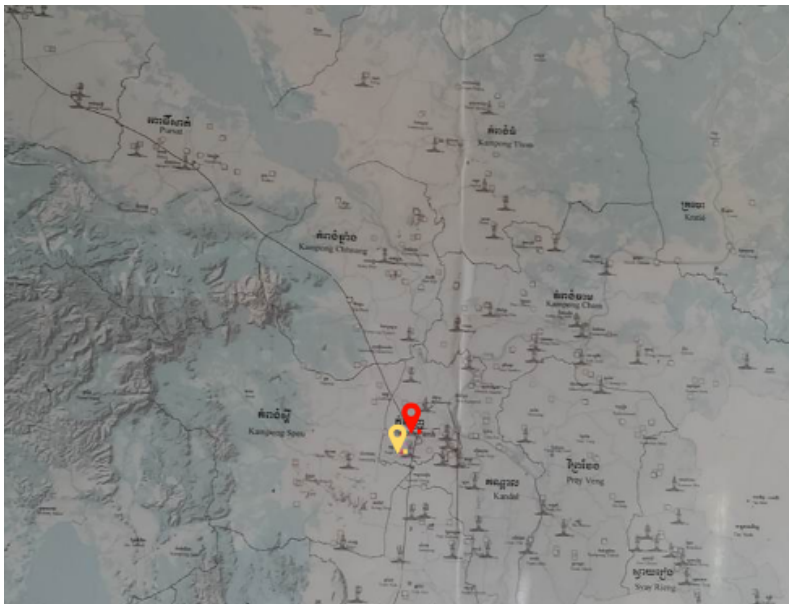
Choeung Ek var en ud af de mange af Khmer Rouge regimets drabsmarker på tværs af Cambodja.

Choeung Ek er det, der betegnes som en drabsmark, hvilket var et af de steder i Cambodja, hvor mennesker, der ansås som fjender af Khmer Rouge, blev dræbt og begravet. De mennesker der blev sendt hertil, var f.eks. akademikere, udlændinge, folk med briller og folk der blev betegnet som fjender af Khmer Rouge.

Mange af de mennesker der endte i Choeung Ek, var blevet transporteret fra Tuol Sleng S-21 efter, de var blevet afhørt. Omkring 9.000 af de mennesker der døde af enten sygdomme, sult eller henrettelse, er blevet fundet på stedet. Men det formedes at det nærmere er omkring 20.000 der blev dræbt i Choeung Ek (Bartrop, 2022: 27-28).

Choeung Ek er i dag en form for mindesmærke, men hvornår drabsmarken blev omdannet et museum, fremgår ikke. Vi ved dog, at det officielt blev et museum for mindet om rædslerne under Khmer Rouge omkring 1988. Choeung Ek er lokaliseret ca. 17 kilometer syd for Phnom Penh. Museet er for både turister og for de lokale og ligesom med S-21, så har de lokale gratis entre. Det er den cambodianske regering, der står for Choeung Ek og de opfordrer stærkt turister til at besøge museet, samt andre folkemordsmuseer i Phnom Penh. Museet har lavet en audiotur for de besøgende og for at kunne lave denne har de arbejdet sammen med forskellige organisationer, bl.a. *The Municipality of Phnom Penh*, *Cambodian Living Arts*, *Bophana Audiovisual Ressource Center*, *Transcultural Psychosocial Organisation* og *Documentation Center of Cambodia*.

Den dag vi besøgte museet, var de øvrige besøgende primært turister. På vores tur på museet valgte vi at tage audioturen, som var oversat til engelsk og vi kunne selv styre tempoet og springe forskellige stops over, hvis vi ønskede det.

Billede 5: Forfatterens fotografi. Kort over Cambodja. Cirka illustration af distancen mellem S-21 (den røde markering) og Choeung Ek (den gule markering).

Den markabre død

Det der er kernefortællingen på dette sted, er at de mennesker, der ankom til drabsmarken, omkom på en ufortjent, grusom og markabar måde. Måden de viser dette på, er gennem udgravede massegrave, makabre visualiseringer og fortællinger om nådesløse henrettelser. På brochuren for audioturen var titlerne for de forskellige stops med til at illustrere de grusomme handlinger begået inden for museets murer:

- *Mass Grave: 450 Victims*
- *Sign: Killing Tools Storage Room. How people were killed*
- *Mass Grave: 166 Victims Without Heads*
- *Glass Box: Victims' Bones and Teeth*
- *The Killing Tree*

Billede 6: Forfatterens eget fotografi

Det fremgår derfor tydeligt af måden museet og audioturen er opbygget på, at Choeng Ek ønsker at fremhæve fortællingen om dem, der led den smertefulde og makabre død.

Billede 7: Forfatterens fotografi af brochuren fra Choeng Ek. Kort og liste over stops under audioturen ved Choeng Ek

Mindesmærker i Choeng Ek

Samtidig med at musset ønsker at oplyse om de grufulde handlinger foretaget i Choeng Ek, så er det også et sted, hvor man kan komme og mindes de døde. Museet er derfor ikke kun et sted, man får oplysninger om fortiden, men også et sted, hvor man i et socialt rum aktivt er med til at holde erindringen om handlingerne og ofrene levende. Særligt tre stop på turen gav anledning til at sørge over og mindes: *The Killing Tree*, *Memorial Statue* og *The Memorial Charnel*.

The Killing Tree

Træet navngivet *The Killing Tree* er et stort robust træ, der på overfladen ligner ethvert andet træ, men der i sine rødder gemmer på en horribel historie. Foran træet er et skilt, hvor der står på både khmer og engelsk: *Killing Tree Against Which Executioners Beat Children*. Lydbåndet fortæller her, hvordan små børn blev smadret op ad træet indtil de døde, mens deres mødre stod skrigende og blev tvunget til at se på. På træet hænger der i dag mange farverige armbånd og plysdyr, hvilket besøgende har efterladt, som et symbol på at mindet om og sorgen over disse børns skæbner fortsat lever. Her bliver der skabt et socialt rum, hvori erindringen om disse skæbner får en værdi og relevans lige nu og her i det øjeblik, hvor armbåndene hænges på træet.

Billede 8: Forfatterens fotografi

Billede 9: Forfatterens fotografi

The Memorial Stupa

Allerede ude på parkeringspladsen foran museet, kunne der ses en høj bygning. Da vi fik brochuren til audioturen, var selvsamme bygning på forsiden og under billedet stod der således: *The audio tour ends at the Memorial Stupa where the remains of Choeung Ek's victims are reverently preserved.* Denne bygning er derfor det første, man ser, når man træder ind og det sidste man møder, inden man forlader museet. Bygningen blev bygget i 1988 og indeholder omkring 8.000 kranier fra de ofre, der er fundet på drabsmarken. Foran bygningen står der hver dag en mand og sælger blomster, som man har mulighed for at lægge i respekt for de døde. På samme måde som med træet bliver der skabt et socialt rum, hvori erindringen om disse skæbner får en værdi og relevans i nutiden. I stedet for at hænge armbånd, så lægger de besøgende i stedet blomster. Det er meningen, at man aktivt skal være i stand til at erindre og mindes de, der ikke er i blandt os, længere. Glasruderne, hvorigennem man kan se kranierne, gør, at man som besøgende kan visualisere mængden af dem der døde og ligeledes se ofrene i 'øjnene'.

Memorial Statue

Efter gåturen rundt på drabsmarken, kommer man til en stor statue. På toppen sidder en kvinde med sit barn i sine arme. Begge udmarvet og bange. På alle fire sider af statuens fod står der på både khmer og engelsk: *Never will we forget the crimes committed during the Democratic Kampuchea regime*. Så lige meget hvilken side man ser statuen fra, er beskeden tydelig: det cambodianske samfund vil aldrig glemme Khmer Rouge og rædslerne, de pålagde samfundet. Der behøver ikke at stå mere på statuen, for på dette tidspunkt har man været igennem audioturen. Man har set mængden af ofre og

Billede 10: Forfatterens fotografi

på samme tid hørt om rædslerne. Modsat de to ovenstående mindesmærker, kan man ved dette mindesmærke hverken ligge eller hænge genstande for at vise respekt og mindes. Man kan blot kigge på statuen, på frygten i moderen og barnets øjne, og forlade museet med ordene *Never will we forget*.

Individualitet i det kollektive

Som tidligere nævnt er kollektive erindringer et produkt af række sociale samspil mellem individer, hvilket ses tydeligt ved museets audiotur. Vælger man audioturen, bliver man taget med på en rejse, der både illustrerer tiden i Choeng Ek under regimet og tiden efter hvor retssagerne mod tidligere Khmer Rouge-tilhængere startede. Ved det 12. stop kan man derfor lytte til forskellige beretninger fra individer, der overlevede deres tid i Choeng Ek. Titlen på denne audio er *Survivor Stories – may be heard anywhere at any time*, hvilket betyder, at det individuelle aspekt kan inddrages på alle tidspunkter på gåturen gennem drabsmarken. At medbringe det individuelle aspekt kan ses som eksempel på *eksistentiel historiebrug*, som betyder, at historien udøves af alle mennesker, hvor det opfylder behovet for glemsel og erindring, og dets funktion er orientering og forankring (Karlsson, 2004: 60-61 & Warring, 2011: 24). Den kollektive erindring, som regeringen ønsker at fremvise gennem museet, suppleres med fire individuelle beretninger. Disse individer bliver en del af den kollektive

erindring, da deres fortællinger, bliver den offentlige referenceramme for fortællingen om individuelle menneskers skæbner under Khmer Rouge. Det er særligt interessant, at det er overlevendes erindringer, eftersom museet lægger vægt på dem der døde, fremfor dem der overlevede. Det er naturligvis ikke muligt at få de dødes erindringer, men den erindring Choeung Ek forsøger at give turister og cambodianere, er en erindring der bygger på død, rædsler og uretfærdighed. Khmer Rouge og dets handlinger er ikke kun noget, der har påvirket dem der døde, men også de der lever i dag. Som der står skrevet på indgangsbilletterne: *Choeung Ek Genocidal Center is a unique and special place which reflects the most barbarous, cruel crime committed by the Ultra Communist Khmer Rouge Regime during 1975-1979*. Det er et specielt sted, fordi museet viser et overordnet billede af rædslerne, samtidig med at det gør historien levende og nutidsrelevant gennem de individuelle erindringer. Dette knytter sig tæt sammen med, at erindring er en social proces.

Erindres og aldrig glemmes

Som tidligere nævnt udgør erindring en form for magtvilkår og magtmiddel, og på samme måde, kan den erindring S-21 og Choeung Ek forsøger at frembringe gennem mindesmærkerne, ses som et magtmiddel. Magtmiddel skal her ikke nødvendigvis forstås som en bevidst handling, men derimod forstås ud fra Micheal Foucaults forståelse af magt som værende immanent i eksempelvis det politiske (Heede, 2002: 39). S-21 og Choeung Ek kan ses som eksempler på *politisk-pædagogisk historiebrug*, som betyder, at historien udøves af bl.a. politiske eliter, hvor de opfylder behovet for at illustrere, debattere og offentliggøre, og dets funktion er politisering og instrumentalisering (Karls-son, 2004: 66 & Warring, 2011: 24). De kan ses som eksempler på dette, da den cambodianske regering ønsker at illustrere, hvor mange mennesker der mistede livet i S-21 og Choeung Ek, og offentliggøre dette for ikke bare cambodianere, men også for resten af verden. Derudover gør de det til en samfundsmæssig og politisk opgave ikke at glemme, hvad Khmer Rouge regimet gjorde i tiden mellem 1975-1979.

Det særlige fokus på rædslerne og på ikke at glemme fortiden, kan hænge sammen med tiden, der lå efter Khmer Rouge regimets fald. Choeung Ek og S-21 blev til et museum mellem 1980-1988. Tilbage i vores forskningsfelt beskrev vi, hvordan regeringen mellem 1980-1993 dæmoniserede Khmer Rouge, fordi regeringen på dette tidspunkt i høj grad bestod af Khmer Rouge-overløbere. Det blev derfor nødvendigt at forvrænge historien (Chandler, 2008: 357-358). Det kan derfor tænkes, at museernes særlige fokus på, at erindringen skal holdes i live, bunder i at skjule regeringens

eget tilhørsforhold til regimet. Ord som 'mindes', 'erindring' og 'glemsel' indikerer alle et overstået kapitel, noget der ikke er en realitet længere. På det tidspunkt museet opføres, er samfundet ikke klar til at forsones sig med fortiden. Ligeledes ønsker flere i samfundet at huske og at få retfærdighed. At regeringen her opfører forskellige museer, der gør det muligt at erindre fortiden, gør, at regeringen netop ikke ses som tilhængere af Khmer Rouge regimet og dets handlinger. De ses derimod som værende på ofrenes side af sagen. Samtidig slipper de for at retsforfølge de højtstående Khmer Rouge medlemmer. Regeringen har ingen interesse i retsforfølgelse, af to årsager: først og fremmest er mange af dem selv tidligere medlemmer og dette kunne risikere at komme frem i lyset i forbindelse med retssager. Derudover er der på dette tidspunkt stadig krig mellem Khmer Rouge og regeringen. Khmer Rouge fører guerillakrig mod regeringen og de kan frygte, at konflikten eskalere yderligere, hvis de begynder at retsforfølge og prøver at fange tidligere medlemmer, der stadig kæmper Khmer Rouges sag. At sætte mindesmærker op og erindre den grusomme fortid kan fremstå som en lettere løsning end at forholde sig til problemerne i nutiden og prøve at få retfærdighed for ofrene.

Men trods, at der kan være nogle åbenlyse bagtanker fra den daværende regering ved at bygge museerne, i form af at gemme deres forhenværende tilknytning til Khmer Rouge og undgå en eskalering af konflikten mod Khmer Rouge. Er det også værd at tilføje, at der også fra regeringens side kan være et reelt ønske om at ære de døde, skabe erindringssteder for alle de overlevende og bevise alle Khmer Rouges grusomme handlinger. Regeringsmedlemmerne kan som langt de fleste andre cambodianere have oplevet traumatiserende hændelser og mistet nogle under Khmer Rouge regimet. Et regime mange af dem var en del af, men også valgte at bekæmpe senere hen. Pointen er, at man kan godt have flere forskellige motiver ved at opsætte mindestatuer, lave erindringssteder osv. Motiver der både er politisk båret og handler om personlig forsoning.

[The Documentation Center of Cambodia](#)

The Documentation Center of Cambodia (DC-Cam) var oprindeligt et center finansieret af Yale Universitet og dets forskningsprogram 'Cambodian Genocide Program' (CGP). Centeret blev etableret i 1995 efter *the Cambodian Genocide Justice Act* og blev godkendt af den amerikanske kongres. Senere blev dette underskrevet som lov af præsident Bill Clinton. CGP's opgave var at indsamle beviser angående Khmer Rouge ledere og vurdere hvorvidt Khmer Rouge regimet begik forbrydelser mod menneskeheden. Dets tre hovedformål var dengang at:

1. Forberede spørgeundersøgelser og interviews og registrere disse,
2. påtage sig en historiografisk undersøgelse,
3. samt give cambodianerne en retslig uddannelse inden for emnet.

CGP grundlagde i januar 1995 DC-Cam som en filial i Phnom Penh. Denne filial varetages af Mr. Youk Chhang, som er overlevende fra en af Khmer Rouge regimets mange drabsmarker. Efter programmets bevilling udløb i slutningen af 1996, blev DC-Cam et uafhængigt forskningsinstitut d. 1. januar i 1997. DC-Cam er ikke en regerings- eller politisk organisation, det er derimod et uafhængigt og upartisk institut. I dag har DC-Cam to hovedformål:

1. Registrere og bevare historien om Khmer Rouge regimet til fremtidens generationer.
2. Sammenfatte og organisere informationer der kan tjene, som potentielle beviser i det juridiske regnskab i nutiden.

Disse repræsenterer DC-Cam's fokus på erindring og retfærdighed, hvilket de mener, er det afgørende grundlag for den nationale forsoning i Cambodja (Documentation Center of Cambodia: Our history). Vores analyse af DC-Cam vil tage udgangspunkt i deres hjemmeside, der står på både khmer og engelsk.

En rekonstruering af den moderne historie

Det der er kernefortællingen på DC-Cam's hjemmeside er, at Khmer Rouge perioden og erindringer herom er essentiel for den cambodianske befolknings identitet. Det er derfor et eksempel på *videnskabelig historiebrug*. Dette kan ses gennem følgende citat fra hjemmesiden:

"A society cannot know itself if it does not have an accurate memory of its own history. Toward this end, DC-Cam is working to reconstruct Cambodia's modern history, much of which has been obscured by the flames of war and genocide" (Documentation Center of Cambodia: Our history).

DC-Cam søger at rekonstruere fortiden om Khmer Rouge, for herigennem at påvise sandheden om denne fortid, som de selv beskriver, er blevet forvrænget af 'the flames of war and genocide'. For

uden denne rekonstruering, vil cambodianerne miste en vigtig del af deres identitet. I citatet tydeliggøres det, at det ikke kun er vigtigt at vedligeholde en kollektiv erindring om Khmer Rouge, men også at denne kollektive erindring bør være nøjagtig. De søger derfor at rekonstruere Khmer Rouge perioden for cambodianere i dag, og søger at skabe en bestemt kollektiv erindring om perioden. De søger at bygge et grundlag for, at den cambodianske befolkning kan gå en bedre fremtid i møde. De mener nemlig, at cambodianerne ikke kan tilgive hinanden før de kender til den fortid, de skal tilgive.

Forpligtelse til fortiden

På DC-Cam's hjemmesiden har de offentliggjort bogen *A history of Democratic Kampuchea (1975-1979)*, både 1. og 2. udgave. Begge er oversat til khmer og engelsk, men 1. udgave er ligeledes oversat til fransk, kinesisk, vietnamesisk og japansk. Denne mangfoldighed viser, at DC-Cam ønsker at få historien om Khmer Rouge regimet så langt ud i verden som muligt, men især i de asiatiske lande. Dette er et eksempel på *moralsk historiebrug*, fordi den cambodianske befolkning gennem disse bøger har mulighed for at få information om Khmer Rouge og konsekvenserne det medførte. Formålet med bøgerne er at inkorporere dem i nye undervisningsforløb, der bidrager til kernefortællingen om, at det, at være oplyst om Khmer Rouge perioden, er essentielt for cambodianernes identitet og selvforståelse.

Selvom 2. udgave kun findes i en engelsk og cambodiansk udgave, så er den særlig, fordi der er tilføjet kapitler, hvori der diskuteres post-folkedrabsretfærdighed. Det er interessant, hvordan nutiden og fremtiden spiller en central rolle for DC-Cam. Først og fremmest understreger de, at det ikke blot bør være en ret for alle cambodianere at lære om Khmer Rouge i dag, men det er også en pligt:

“The history of the Khmer Rouge must belong to each and every person in Cambodia [...] Cambodia's future depends on education, both as a civil right as well as an individual moral obligation” (Documentation Center of Cambodia: A history of Democratic Kampuchea).

Det er en pligt at forstå sig selv nu og her, og ifølge DC-Cam kan cambodianerne kun dette, hvis de kender til deres fortid. Dernæst skriver de på hjemmesiden, at *“Our quest for memory and justice has more to do with the future than with the past”* (Documentation Center of Cambodia: A history of Democratic Kampuchea). Det er derfor ikke som sådan, hvad der skete under Khmer Rouge, som

er vigtigt, men derimod, hvordan cambodianere kan forstå sig selv og forsone sig i nutiden og fremtiden ud fra fortidens begivenhedsforløb. Ved at forstå og genopdage deres fortid – gennem DC-Cams hjemmeside – kan den cambodianske befolkning forsone sig i fremtiden.

Skolemateriale

Op igennem 1980'erne havde Khmer Rouge en central rolle i historietimerne i Cambodja. Men læringsmaterialet bar præg af at være politisk-pædagogisk historiebrug. Khmer Rouge hæren og regeringshæren lå stadig i krig og materialet var ekstremt propagandafyldt. Der var et klart mål om at skabe en kollektiv erindring, hvori vietnameserne var en befrielseshær, der redede Cambodja fra et rædselsregime. Helt fra 2. klasse var der beskrivelser af folkemordet og voldsomme billeder fra S-21 fængslet, drabsmarkerne mv. Sproget i skolematerialet var også politisk ladet, f.eks. stod dette i 2. klasses læringsbog (her oversat til engelsk):

“Pol Pot-Ieng cliques killed more than 3 million people and completely destroyed everything in Cambodia. We are absolutely furious and strongly struggle against these atrocities” (Dy, 2013: 5).

I sætningen “we are absolutely furious”, mærkes hadet mod Khmer Rouge tydeligt. At dette var en del af skolematerialet, viser også, at der var et ønske om at skabe samme had i de nye generationer. Skabe et ’dem og os’, som kunne genere loyalitet til den nye regering, og også få de unge til at melde sig til hæren og hjælpe med at bekæmpe Khmer Rouge, når de blev ældre (Dy, 2013: 7-8). Men i 1993 da Vietnam trak sig ud af landet og Khmer Rouge hæren indgik en fredsaftale med den nye folkevalgte regering, blev Khmer Rouge regimet også fjernet fra historietimerne. Argumentet var, at man ønskede forsoning og fred i landet, og at det var på tide at begrave fortidens skeletter og den nyvalgte regering valgte ikke-brug af historien til at prøve at opnå dette. I 2002 valgte regeringen at indsnævre historiematerialet yderligere og materialet om ”Cambodias moderne historie 1953-1998” blev fjernet fra materialelisten. Der skulle fokuseres på Cambodjas ældre historie, især Cambodjas ”storhedstid” under Khmer Riget (Dy, 2013: 1-2)

Det nye årtusinde

Efter retssagernes begyndelse i 2009 er der så småt begyndt at komme mere materiale om Khmer Rouge. DC-Cam har produceret en skolebog om Khmer Rouge (*Democratic Kampuchea History*

textbook), er blevet kopieret i 400.000 eksemplarer og de har et mål om at kopiere 600.000 mere. Bogen er med hjælp fra Ministeriet for Uddannelse, Sport og Ungdom blevet distribueret rundt omkring i landet til forskellige skoler. Bogen er i dag en del af mellemtrinsmaterialet, på de skoler den er blevet distribueret til, og med DC's egne ord er bogens focus: *"discuss not only ideas on right from wrong, humanity from inhumanity, but also the importance of human rights, democracy, and critical inquiry"* (Documentation Center of Cambodia: History Book Distribution). Fokuset i bogen er altså ikke udelukkende en redegørelse for perioden, men også at lære eleverne selv at forstå hvorfor Khmer Rouge handlinger var forkerte og inhumane. Derudover også at lære dem betydningen af menneskerettigheder, demokrati og kritisk efterforskning, der kan være med til at forhindre et lignende regime kommer til magten. Samtidig bliver skoleture til bl.a. S-21 fængslet også iværksat, for skoleelever. I 2010, havde 29.000 elever været på skoleture til forskellige museer omhandlende Khmer Rouge (The Court Report, 2011). Trods dette er materialet om tiden stadig mangelfuldt på mange skoler og ofte er det stadig skolebøgerne fra 1990'erne, der bruges. Der er også større strukturelle problemer med skolevæsenet i Cambodja, som gør det vanskeligt for eleverne at få en grundviden om tiden. Heriblandt at lønnen for skolelærere er så lav, at en stor andel af lærerne ikke er uddannede lærere (især i landdistrikterne) (Dy, 2013. 5-6). Dette gør, at der i landet florerer mere end en kollektiv erindring om perioden. Det er ikke unormalt og er næsten uundgåeligt da den kollektive erindring formes af mange forskellige ting og institutioner. Men at Ministeriet for Uddannelse, Sport og Ungdom ikke formår at skabe en samlet erindring på skolerne, kan ses som et stort nederlag for regeringen og deres magtposition.

To mennesker erindrer – En kamp for overlevelse. En kamp for at holde erindringen i live.

I følgende afsnit vil vi analysere de to interviews, vi har foretaget med overlevende individer fra Khmer Rouge perioden. Vores fokus i analysen har været at indsamle erindringer fra de to interviewpersoner om deres liv i tiden før og under Khmer Rouge regimet, samt hvorledes de mener, at de kollektive erindringer af den tid, stemmer overens med deres egne erindringer. Ligeledes om det er vigtigt at erindringen af tiden fortsætter og om de mener, at de yngre generationer har en forståelse for, hvad der foregik.

Den generelle fortælling der berettes om gennem de to interviews er, hvad der skete med og for de 'almindelige' mennesker i det cambodianske samfund, da Khmer Rouge overtog magten. Det er her de mennesker der ikke endte på drabsmarker eller i fængslerne, men 'blot' blev drevet ud af deres hjem for at udføre tvangsarbejde forsvandt hen. Dette illustreres gennem interviewpersonernes individuelle erindringer, som vi har delt ind i følgende temaer: *Tiden før, Usikkerheden under Khmer Rouge, Folkemord, Interaktionen mellem det individuelle og kollektive og Generationskløft.*

Indledende refleksioner

Før vi påbegynder vores analyse af de to interviews, finder vi det relevant at redegøre for nogle refleksioner vi har lavet på baggrund af måden interviewene er foretaget.

Den sociale oplevelse

Til at begynde med er selve interviewsituationen en social oplevelse, forstået på den måde at interviewpersonen erindrer sin fortid til os og tolken. Selvom vi har valgt det semistruktureret interview, hvilket tillader en mere åben og fleksibel samtale, så er vores fastlagte spørgsmål og selve oplevelsen med til at præge den erindring interviewpersonen fortæller om. Det er en social proces, der skabes mellem tolken og interviewpersonen, hvilket hænger sammen med at erindringer altid skabes i et socialt rum. Ud over at selve oplevelsen er social, så er vores fokus på erindringspolitik, hvilket gør at vi, gennem vores spørgsmål, 'tvinger' interviewpersonerne til at reflektere deres individuelle erindringer ind i en kollektiv kontekst.

Erindres 40-48 år senere

Derudover erindrer interviewpersonerne deres oplevelser, henholdsvis 44-48 år efter de er hændt. Af den grund vil deres erindring være påvirket af en tidsmæssig distance, som vi også er nødt til at tage højde for. En erindring vil altid blive formet af det, man sidenhen har oplevet. Nyere erindringer har indflydelse på, hvorledes de ældre erindres. Og hvis det er længe siden en hændelse fandt sted, kan det også omforme erindringen, at man fortæller hændelsesforløbet igen og igen. Dette kan både være for sig selv eller for andre.

Tolken

Dernæst er vi bevidste om, at der er en risiko for at noget går tabt eller bliver misforstået i oversættelsen, fordi vi benytter os af en tolk. Det gør også at vores transskribering er præget af et tredjepersonsperspektiv, således tolken f.eks. forklarer *'she lived'*, *'she stayed'*, frem for *'I lived'*, *'I stayed'*. Det har dog også sine fordele, at vi benytter en tolk. Først og fremmest havde vi overhoved ikke kunne foretage interviewene uden en tolk, da vi ikke kan khmer og ikke selv har netværket til at kunne fremskaffe interviewpersoner på egen hånd. Dernæst har tolken et personligt forhold til begge interviewpersoner, hvilket har gjort at samtalen mellem dem var mere naturlig og tryk. Kvinden fra interview 1 er vores kontaktperson, Sreys mor og Kvinden fra interview 2 er Sreys veninde. Sidst, deler vores tolk og interviewpersonerne kulturel forståelse, hvilket også gør afstanden mindre. Interviewpersonerne kan føle, det er lettere at forklare visse begivenheder og føle, der er en større forståelse for hvorfor, de agerede, som de gjorde i givne situationer. Fremfor, hvis man skal tale med folk fra fremmede lande med en hel anden kultur og folk man ikke kender. Dette kan skabe en afstand og en følelse af, at interviewererne ikke kan sætte sig ind i situationen og ikke forstår en. Alle tre faktorer har kun styrket vores empiriindsamling og analyseramme, da interviewene er noget unikt, der er skabt lige nu og her.

Transskriberingen

I vores transskribering ses der grammatiske fejl og et gebrokkent sprog. Dette skyldes at vores tolk, trods at kunne engelsk, ikke mestrede grammatikken helt. Vi benævner dette, da vores interviewpersoner formodentligt har formuleret sig mere grammatisk korrekt og flydende på khmer. Vores transskribering portrætterer derfor ikke disse individers formuleringsevner korrekt, men redegør derimod for, hvad de kort forklaret fortæller om. Selvom sprogbarrieren påvirker vores transskribering, så havde vi, som nævnt tidligere, uden tolken slet ikke kunne foretage interviewene.

Interview 1. Livet på landet under Khmer Rouge

Vi tog en tuktuk (En taxa, knallert med sidevogn) ud til den første interviewperson. I døråbningen stod en ældre kvinde i en lyserød pyjamas, som var personen vi skulle interviewe. Hun talte ikke engelsk men hilste sødt på os og vi hilste tilbage med en klassisk asiatisk hilsen, hvor man folder hænderne sammen og bukker let. Interviewpersonen er tolkens mor. Interviewet blev foretaget hos tolkens søster, dvs. interviewpersonens anden datter, da interviewpersonen passede dennes barn. Interviewet blev foretaget på gulvet, da det i Cambodja er mere almindeligt at sidde på gulvet på tæpper end i sofaer/på stole. Vi satte os overfor interviewpersonen på gulvtæppet med tolken siddende tættest på hende. Interviewpersonen havde intet problem med at besvare alle spørgsmål og virkede ikke synderligt oprevet. Men vores tolk (hendes datter), fik tårer i øjnene et stykke inde i interviewet, grundet de ekstreme detaljer. Da interviewet var færdigt, gav vi interviewpersonen 12 dollars som tak og tog tilbage for at transskribere interviewet.

Billede 11: Forfatterens fotografi Interviewperson 1.

Kvinden var 18 år, da Khmer Rouge regimet overtog magten. Før regimets magtovertagelse boede hun på landet i en landsby med sin familie, som var fra middelklassen. Hun gik i skole og mente selv, at hun havde et godt liv med en stabil indkomst. Efter Khmer Rouge overtog magten, blev hun sammen med sin mor, far og søskende, sendt til et nyt område på en dag, familien kaldes "17th of April", da det var dagen, de ankom. Hendes far døde på vejen derhen af sult.

Redegørelse af interview 1

Interviewet omhandler kvindens erindringer om tiden før og under Khmer Rouge regimet. Samt hvorledes hun mener, de kollektive erindringer af tiden stemmer overens med hendes egne erindringer. Ligeledes om det er vigtigt, at erindringer af tiden fortsætter, samt om de yngre generationer har en forståelse for, hvad der foregik. Interviewet tog ca. 34 minutter. Vi stillede 5 spørgsmål fra vores interviewguide og 6 supplerende spørgsmål vi fandt på undervejs i interviewet. Vi har valgt at inddele interviewet i de 4 temaer, vi finder relevante for vores speciale og som var en stor del af

interviewet. Temaerne er: *Tiden før*, *Folkemord*, *Interaktionen mellem det individuelle og kollektive* og *Generationskløft*.

Tiden før

Et interessant aspekt af interviewet er interviewpersonens ekstremt positive fremstilling af tiden før Khmer Rouge.

“The life before Pol Pot, before Khmer Rouge, she was studying at High School. She said her family were medium class. She’s good. She has a bicycle to ride to school because only medium class ability to buy stuff like this. For her she thinks her life was good. She said the life of the villager, it was nice, everybody can make income easy, and the money you can earn easy ways, just feed the pig, cow or something, and sell and make a farm, grow rice. And her mom is stitching, is the tailor, and her dad is the motor taxi driver. And she said that time both of them made money [...] and also other family poorer than her family, and also other family richer than her family. So for her idea the life of the Cambodian people at that time was fine, so good” (Bilag 1: s. 1, l. 7-14)

Det nævnes flere gange at livet var ‘good’, og det pointeres, hvorledes det var let at få en stabil indkomst på landet. Hvis man udsættes for en traumatisk hændelse, kan det påvirke erindringen om tiden før. Tiden før står pludselig i kontrast til alt, hvad der kommer efter. Da man ved, hvor skrækkeligt alt bliver, kan tiden før erindres som ekstra positiv, og man er ofte mere tilbøjelig til at huske de gode ting fra denne tid. Da man også har senere erindringer om den senere tid, hvor livet bliver væsentligt hårdere. Men dermed ikke sagt, at erindringerne om tiden før er ukorrekte. Det er slet ikke utænkeligt, at interviewpersonen havde et godt liv før Khmer Rouge, at hun gik i skole, havde en cykel og havde to forældre med jobs bevidner om et liv, hvor hun ikke manglede noget materielt, hvilket helt sikkert har højnet livskvaliteten. Alt hvad hun nævner, der skabte et godt liv, er også ting hun mister senere hen: muligheden for at gå i skole, cyklen og forældrenes indkomst. Igen kan der være et mønster mellem tiden før og efter. Man erindrer stærkt alt det man havde, og det man senere hen mistede.

Folkemord

1.5 millioner mennesker døde under Khmer Rouge regimet og regimets voldsomme handlinger betegnes som et folkemord. At mord og død var en del af hverdagen, pointeres også gennem interviewpersonens erindringer af flere begivenheder. Det nævnes bl.a. hvorledes folk hun kendte, heriblandt hendes far, døde af sult. Og hvordan mangel på simple genstande som myggenet og rent vand også tog livet af folk. Men det mest slående eksempel på folkemordene findes, da hun snakker om mormorens nærdøds oplevelse.

Like after separate people from another district, into the new district already, they gonna meeting like a big group like that. And have the leader like announce at there some people who work, who is professional, who had some job before, they can tell to the leader, so the leader can prepare them to go to work at the same place they work before. Some of them got killed from Khmer Rouge Leader and the confessions, like oh I was a professional, I was a teacher, or something, and like they keep them in a group. And my grandma she's a nurse, but she is smart, she didn't confess, she said she doesn't know anything, she said she's just a normal seller at the market. So she's alive. And the group at the people who said, "I am a professional. I were a lawyer" or something, like disappear. When the family asked where they are, or something, they just said "Oh, they are working". And after the family or the sibling and the victim also got killed also. Because they never keep family, if you have a husband or a mother professional and the kids still know they killed, but they just take up the reason to kill. Because in the village like oh we just take that family to help to work or something in emergency, but that family never come back (Bilag 1: s. 5, l. 129-142).

Her pointeres hvordan akademisk uddannede og faglærte blev separeret fra folk med ufaglærte erhverv. Hvordan de herefter blev dræbt i massevis og hvordan familien til disse ofte blev ofre for mordene. Folkemordene under Khmer Rouge, portrætteres altså på flere måder. Både som indirekte mord der fandt sted grundet fratagelse af basale nødvendigheder som mad, vand og myggenet. Og direkte mord, der gik efter specifikke befolkningsgrupper i landet.

Interaktionen mellem det individuelle og kollektive

Som vores teoriafsnit om erindring påpeger, kan man ikke erindre i et socialt tomrum, individer erindrer som sociale grupper. Udover dette selvfølgelig implicit vil påvirke alle interviewpersonens svar, er der også steder, hvor hun aktivt inddrager sin individuelle erindring i en social gruppe. Hun fortæller bl.a., hvordan der var en general frygt i hendes landsby lige før Khmer Rouges indtog:

“The people on the country gotta move on because Khmer Rouge is gonna coming, and so everybody like start scare. So just keep the kid and family member in the house, just study or reduct [reduce] activity outside. She said she’s not sure about two party of soldier that fighting that time, but Khmer Rouge not yet come, but the war look like start already, because she saw the bomb, and the people like the soldiers shoot each other. And so the people start scare, and just like reduct [reduce] everything the people use to make business also like cut it down, stay home and just take the stuff to prepare, only look after the member, because everywhere is the sound of the siren, the bomb dropping. [laver lyde af sirener] Waw waw waw. And yeah, everybody scared” (Bilag1: s. 1-2, l. 26-33).

Den generelle frygt interviewpersonen mener, der var til stede i landsbyen, bliver brugt som eksempel på, hvordan hun erindrer Khmer Rouge indtog i landet. Disse minder er ikke alle baseret på interviewpersonens egne oplevelser, men også baserede på, hvordan hun oplevede andre mennesker i hendes landsbys reaktioner på Khmer Rouge. Her indrammer hun sin egen erindring i en datidig social kontekst og hendes individuelle erindring bliver knyttet til landsbyen ramme.

Da interviewpersonen nævner den kollektive erindring, der skabes cinematisk, pointerer hun, at denne ikke helt stemmer overens med hendes individuelle erindring. Da vi stiller spørgsmålet ”how it was under Khmer Rouge?” svarer hun:

She said it’s like different from the movie or documentary for the real life that she grows experience. Khmer Rouge not like come on the time that the people like, Khmer Rouge [...] Khmer Rouge gonna coming the situation start changing already like she used to go to school to study, but after she can’t not go to school. And the mother rent a teacher to teach her at her home, because her family have enough money to rent a teacher but

that time Khmer Rouge not yet come, just like all the parent and the people, gets some, how to say, get some new information from other people. The people on the country gotta move on because Khmer Rouge is gonna coming, and so everybody like start scare” (Bilag 1: s. 1, l. 20-27).

Hun erindrer altså Khmer Rouge indtog som en langsom proces, hvor der begyndte at gå rygter om, at de kom og frygten steg. Modsat mener hun, at film og dokumentarer ofte portrætterer Khmer Rouges vej til magten som noget, der skete hurtigt. Her matcher hendes egen erindring og den kollektive erindring dermed ikke.

Men da vi senere spørger hende direkte, om: *“How the governments and medias talk about it, is that also how she remember it?”* (Bilag 1: s 3, l. 73) svarer hun: *“The same because she said that is true story”* Bilag 1: s 3, l. 79). Altså finder hun en overensstemmelse mellem den kollektive og hendes individuelle erindring, når vi ‘tvinger’ hende til at reflektere direkte over sammenhængen. Modsat, er det første citat et svar på spørgsmålet: *”how it was under Khmer Rouge?”*. Et spørgsmål der ikke benævner den kollektive erindring. Hendes kommentar om, at: *”it’s like different from the movie or documentary for the real life that she grows experience”*, er dermed en observation, hun selv gør sig, om forskellen mellem hendes egen og den kollektive erindring. Det kan fortolkes som værende et mere oprigtigt svar, da hun laver den første betragtning uden vi har lagt op til, at hun skal reflektere over det kollektive overfor den individuelle erindring.

Generationskløft

Hun nævner også, hvorledes de yngre generationer har svært ved at forholde sig til Khmer Rouge, lige meget om de bliver præsenteret for det gennem en kollektiv eller individuel erindring. Da hun bliver spurgt, hvorledes det er vigtigt, at unge lærer om Khmer Rouge i skolen, lyder svaret således:

“She said it’s very important to talk to the new generation because some people like don’t believe that it really happened, because it’s too much, how to call disaster, it’s sound too bad, unbelievable, but she said it really happened, because she grows[experienced] it by herself too” (Bilag 1: s. 3, l. 86-88).

Og som svar til spørgsmålet *How the governments and medias talk about it, is that also how she remember it?* Påpeger hun også hvorledes de unge har svært ved at tro på det:

The same because she said that is true story, young people ask me also like unbelievable how the people can work like that, but she said, that if the people wanted to be alive, they tried to do it, but some people cannot afford it and die (Bilag 1: s. 3, l. 79-81).

Hun mener altså, at nogle unge mennesker har svært ved at tro på alt, der fandt sted under Khmer Rouge, da de ingen individuel erindring har herom og når de bliver præsenteret for viden om begivenhederne på forskellig vis, er det så overvældende, at det virker umuligt. Khmer Rouge er stadig noget mange ofre har svært ved at tale om, så hvis man som ung for første gang finder ud af, hvor forfærdelige ting ens egne familiemedlemmer har været udsat for, kan det godt virke ufatteligt.

Interview 2. Drevet væk fra sit hjem i byen

Klokken var lidt i 15 og vi skulle til at gå over til vores anden interviewperson, der boede tæt på, hvor vi opholdt os. Det var en varm eftermiddag, 30 grader, solen skinnede og vi kunne høre børn lege og grine ude på gaden. Da vi skulle til at gå, fortalte vores tolk, at det alligevel ikke var muligt at afholde interviewet hjemme hos interviewpersonen, og at interviewet derfor blev flyttet til der, hvor vi opholdt os. Interviewpersonen og tolken kendte hinanden godt, idet de boede på samme gade. Af den grund vurderede vi, at det stadigvæk et trygt nok rum for interviewpersonen at fortælle sine erindringer i. Interviewpersonen var en ældre kvinde, klædt i et lyserødt nattøjssæt, med håret pænt sat op. Vi hilste på hende, takkede hende for at hun ville tale med os og satte os ved siden af hende i sofaen.

Billede 12: Forfatterens fotografi Interviewperson 1.

Kvinden var 26 år, da Khmer Rouge regimet overtog magten. Før regimets boede hun i Phnom Penh, hvor hendes leveforhold var således, (...) *her living condition is normal, but not so good, also not so bad, because she just stay home look after the kid* (Bilag 2: s. 1, l. 9-10). Efter Khmer Rouge

overtog magten, blev hun sendt til en lille provins kaldet Katang ikke så langt fra Phnom Pehn, sammen med sine tre børn.

Redegørelse af interview 2

Interviewet omhandlede kvindens erindringer om sit liv før og under Khmer Rouge magtovertagelse, samt hvorledes hun anser de kollektive erindringer om regimet, som værende i overensstemmelse med sine erindringer. Interviewet varede en halv time, hvori vi stillede de syv spørgsmål fra vores interviewguide, samt ti supplerende spørgsmål, vi fandt på undervejs i samtalen.

Følgende interview blev foretaget efter det første interview, og vi i har af den grund gjort os nogle erfaringer på baggrund af det første interview. Dette har resulteret i, at vi har stillet nogle supplerende spørgsmål, der afspejler nogle af de relevante pointer, det første interview gav os. Erfaringerne fra det første interview og tolkens venskabelige forhold til interviewpersonen – frem for et familieforhold – gør at det sociale rum, hvori erindringen skabes, forandrer sig. Interviewet centrerer sig om særligt fire temaer, som vi i det følgende vil analysere: *Usikkerheden under Khmer Rouge, Folkemord, Interaktionen mellem det individuelle og kollektive og Generationskløft.*

Usikkerheden under Khmer Rouge

I interviewet gør interviewpersonen det klart, at hendes familie, hende selv og andre mennesker omkring dem levede under usikre forhold. Den utrygge tilværelse viste sig i hverdagen på forskellige måder og gennem interviewet kommer hun med nogle konkrete eksempler på dette.

Først og fremmest beskriver hun tvangsfjernelsen af byboerne fra Phnom Penh, hvor byboerne her ikke fik at vide af nogen, hvor de skulle hen:

“She walk and she carry the clothes because no [...] donkey or anything [...]

I: And did anybody tell them where they were going?

T: Nobody tell. Nobody tell them where to go”

(Bilag 2: s. 3, l. 78-83).

Hendes familie og de andre indbyggere i Phnom Penh kunne derfor kun spekulere over, hvor de blev sendt hen, og om de nogensinde kom tilbage til deres hjem i Phnom Penh. I det hele taget om de ville overleve rejsen. Dernæst forklarer interviewpersonen, at hun under regimet enten arbejdede i rismarken eller i dammen, mens hendes børn blev sat til at samle kolort ind til at gøde planterne med. Hun arbejdede “(...) *since the morning until breaktime*” (Bilag 2: s. 1, l. 18-19). Når det kom til frokostpausen, forklarer hun at, “ (...) *sometime the food is really little, not enough [...] very bad. And more bad than the pig food. But they had to eat it because no choice*” (Bilag 2: s. 2, l. 56-58). Hun beskriver her hvordan de ikke fik mad nok i forhold til det arbejde de ydede i løbet af en dag. Hun sammenligner maden med foder til grisene og i den sammenhæng sammenligner hun sig selv med et dyr – et dyr der blev behandlet dårligere end grise. Men hvis de ikke spiste, det der var, kunne de risikere at dø af sult, hvilket er det, vi formoder hun mener med: ‘*because no choice*’.

Den usikkerhed hun beskriver i det ovenstående og som hun i mange år levede under, satte tydelige spor i hende. Et eksempel på det kommer til udtryk i en specifik erindring, hvor hun fortæller om dagen, hun fik at vide, at Khmer Rouge regimet var blevet overmandet af vietnameserne:

“That time she just work at the salt every day [...] she saw a group leader of the woman around from the earth side and said Vietnamese soldiers is coming now. And the leader of the Khmer Rouge [...] ran away [...] but she not yet [...] Immediately just keep working and she looked at the situation [...], and her brother, her big brother, tried to escape too but [...] because of the uniform the [...] Vietnamese soldiers got confused that he was the Khmer Rouge soldier, so they caught him and keep him in the room, but when they see his just like [...] normal people they set him free” (Bilag 2: s. 4, l. 98-104).

Selvom Khmer Rouge lederne flygtede og efterlod alle i landsbyen uden nogen til at overvåge dem, så turde hun ikke selv at flygte. Hun fortsatte blot med at arbejde, fordi hun ville være helt sikker på situationen, før hun foretog sig noget. Dette viser, hvordan hendes oplevelser under regimet påvirkede hende og gjorde, at hun ikke turde at tage forhastede beslutninger. Hendes bror gjorde derimod det modsatte og flygtede så snart chancen bød sig, formodentligt fordi han fandt det usikkert at blive, hvor han var.

Det er særligt interessant, at hun i erindrungen sammenligner sin egen beslutning om ikke at flygte, med sin brors beslutning om at flygte. Hun indrammer hermed sin egen erindring i en datidig social begivenhed, hvor hendes individuelle erindring er i et socialt samspil med broderens oplevelse. Dette er en af de meget få eksempler på, at interviewpersonens erindringer interagerer i et datidig socialt rum. Modsat vores første interviewperson, er denne interviewpersons erindringer centreret om hende selv, og hun knytter ikke lige så ofte sine erindringer til andre mennesker eller steder. Vi tolker dette som effekt af, at den første interviewperson før Khmer Rouge tiden, boede på landet, hvor der typisk er en større fællesskabsfølelse. Derimod boede denne interviewperson i byen, hvor hun primært var hjemme med børnene. Hun antyder i interviewet ikke noget tæt fællesskab mellem de mennesker, hun boede i nærheden af.

Folkemord

En stor del af Khmer Rouge perioden var folkemordene der ramte en stor del af den cambodianske befolkning. Disse folkemord fylder også i interviewpersonens erindringer. Frygten for at dø var en del af dagligdagen og selv den mindste fejl kunne være med døden til følge. Hun erindrer her en mand, der kom til at knække et redskab til at så jorden, så risplanterne kunne gro. Den leder, der overværede hændelsen, kaldte manden for 'enemy', og sagde til de andre ledere: "*cut him and tell everybody*" (Bilag 2: s. 4, l. 111). Lederne endte med at sende manden til 'oplæring', så han kunne lære, hvordan man opførte sig som borger under Khmer Rouge regimet:

" (...) but he never came back. He got killed. And just small mistake. After Khmer Rouge there is only four men in the village and the four men is disability, other men got killed" (Bilag 2: s. 4, l. 112-114).

Denne erindring tydeliggør, hvor mange der mistede livet i den landsby, hun opholdt sig i. Hun forklarer også i erindrungen, at det særligt var mænd, der blev myrdet, idet hun fremhæver, at der kun var fire mænd tilbage i byen efter regimets fald. De fire mænd der overlevede, var handicappede, hvilket viser at nogle fik lov at overleve, hvor andre måtte lide døden.

Interaktionen mellem det individuelle og kollektive

Fastlagt allerede i starten af analysen, så 'tvinger' vi gennem vores spørgsmål, interviewpersonerne til at reflektere deres erindringer om Khmer Rouge ind i en kollektiv kontekst. Mere konkret om der eksisterer en erindringspolitik mellem vores interviewpersoners erindringer og de kollektive portrætteringer af Khmer Rouge i det cambodianske samfund. Vores første interviewperson beskrev nogle modsætningsforhold mellem, hvordan dokumentarer portrætterer Khmer Rouge og hvordan hun erindrer regimet (jf. Interaktionen mellem det individuelle og kollektive s. 65-66). Vores anden interviewperson havde derimod ikke nogen indvendinger til måden Khmer Rouge officielt bliver erindret i medierne, idet hun kort svarede, "*Yeah, yeah, it's all true*" (Bilag 2: s. 3, l. 62). Fordi svaret var forholdsvist kort, spurgte vi ind til, hvorvidt der var et sted, der særligt får hende til at erindre Khmer Rouge og handlingerne, der blev begået herunder. Til det svarede hun:

"The place that reminds her of Khmer Rouge is her hometown [...] and when she goes back to visit her hometown it always reminds her of live while Khmer Rouge" (Bilag 2: s. 4, l. 91-94).

Den by hun blev født i, er netop det sted, hun blev sendt hen under regimet, som var provinsen Kantang. Ud over at hun i dag indrammer sin egen erindring i en datidig social kontekst, hendes hjemby, så tager hun også andre steder hen for at mindes fortiden: "*She said, she go to Phnom Pehn and the 21-Prison, and she said still smell of the blood, and she can see the blood on the place in the room*" (Bilag 2: s. 3, l. 73-74). Selvom vi i interviewene 'tvinger' vores interviewpersoner til at relatere deres egne erindringer i en kollektiv kontekst, så har vi, på dette tidspunkt, ikke nævnt noget om 21-prison. Det er derfor interessant, at hun selv inkluderer 21-prison i sine erindringer. Hun har ikke selv været indsat i 21 fængslet eller oplevet torturen. Alligevel er det et sted, hun tager hen for at mindes rædslerne eller snarere et sted, der for hende tydeligt demonstrerer rædslerne. Et sted der, i modsætning til hendes beretninger, beviser regimets handlinger. Der ses derfor en form for overlap mellem 21 fængslets erindring af Khmer Rouge og hendes egne personlige erindringer om grusomhederne under regimet.

Vores to interviews viser, at dem der kom igennem Khmer Rouge perioden med livet i behold erindrer begivenhederne nogenlunde på samme måde, som de fremstilles kollektivt, med blot få forskydninger. Det kan derfor siges, at der eksisterer disse forskydninger, men alt i alt honorerer de kollektive erindringer det samme, som vores interviewpersoner husker.

Generationskløft

Parallelt til vores første interviewperson, så beskriver denne interviewperson ligeledes, at der er en 'generationskløft' til stede i det cambodianske samfund. Dette ses særligt mellem den yngre generation og den ældre generation, der overlevede Khmer Rouge regimet. Eftersom vores første interview viste tegn på denne generationskløft, valgte vi direkte at spørge vores anden interviewperson ind til dette. Vi spørger hende i den sammenhæng, om hun tænker, at unge mennesker forstår, hvad der skete under regimet og at regimet i det hele taget eksisterede. Til dette forklarer hun: "*Most of the young people that she told about this story, like they all don't believe it, and they think it's no, it's unbelievable*" (Bilag 2: s. 3, l. 72-73). Den yngre generation, i hvert fald af dem hun har fortalt sin historie til, tror ikke på, at det er sket. De tror ikke på det, fordi det virker uvirkeligt, at mennesker kan gøre det mod andre mennesker og ligeledes at en så rædsom fortid ikke ligger længere væk i tid end 70'erne. For hende er fortiden dog ikke bare er noget, som hun kan glemme. Derudover er det ikke noget, hun ønsker at glemme og som det blev beskrevet i sidste afsnit, så opsøger hun stadig steder, der minder hende om fortiden:

She want to keep like remember for them, so they can understand how hard [...] the past and that it really happened, the past in the history" (Bilag 2: s. 3, l. 67-68).

Det er vigtigt for hende at huske på vegne af dem, der ikke overlevede og give deres historie videre, så andre kan forstå, hvad der skete. Et andet eksempel på, at hun ikke vil glemme rædslerne fra regimet, kommer til udtryk da vi spørger hende, om hun mener Khmer Rouge soldaterne skulle være i fængsel: "*(...) absolutely yeah, they should [...] go to the prison. Because very small mistake they [...] kill people [...] They said they wanted to kill them. All of it [them]*" (Bilag 2: s. 4, l. 108-114). I hendes øjne er der ingen tvivl. De mennesker der var tilhængere af Khmer Rouge, de der myrdede uskyldige mennesker, burde fængsles. Ud fra det hun fortæller, kan det kan tolkes som om det påvirker hende, at unge mennesker ikke tror på den del af fortiden, da det er en fortid, som har ramt og præget hende, hendes familie og mange andre mennesker. Som tidligere nævnt opsøger hun selv frivilligt fængslet i Phnom Penh; hun opsøger traumet, ser på blodet fra ofrene i torturruddene og ønsker retfærdighed, hvilket viser, at Khmer Rouge er en del af hendes historie og identitet. Det betyder derfor, at historien om Khmer Rouge for hende er identitetsnær historie.

Afslutning

Når begge interviewpersoner beskriver, at der eksisterer en generationskløft, så finder vi det relevant at spørge, hvorfor det overhoved er vigtigt, at unge mennesker ved at rædslerne under Khmer Rouge faktisk skete? Selvom vi har været kort inde på spørgsmålet her i analysen, så vil vi udfolde vores refleksioner til spørgsmålet, ved at tage det op i diskussion. Helt konkret vil vi diskutere, hvad det betyder og hvorfor det betyder noget, at der eksisterer en generationskløft. Før vi gør dette, vil vi diskutere hvorledes de kollektive erindringer, bruger historien. Eller ikke bruger historien.

Ikke brug af historien, De tavse/glemte erindringer.

At den cambodianske regering vælger at anlægge to museer omhandlende Khmer Rouge i landets hovedstad (der findes mange flere rundt omkring i landet, men disse to er de mest kendte), signalerer helt tydeligt, at fortiden ikke forsøges gemt væk, hverken for turister eller befolkningen selv. Dog er der noget interessant ved hvordan museerne har valgt at fremstille fortiden, og i deres fremstilling opstår der ikke-brug af historien, da visse dele af historien ikke medtages.

Begge museer fokuserer meget på individuelle erindringer, og giver de besøgende mulighed for at høre overlevendes fortællinger om nogle af de grusomme ting, som de har oplevet på stederne. Hermed skabes en sympati og forståelse for, at det var virkelige mennesker, der led disse skæbner. Men begge museer sætter det også meget sort/hvidt op. Man får en fornemmelse af at der er tale om en lille elite af gerningsmænd mod den store uskyldige befolkning, og alle gråzonerne bliver udvisket. I fængslet S-21, var 80 procent af de indsatte interne fjender, altså mennesker der før havde været medlem af partiet. Dette siger en hel del om fængslet og hvem dets indsatte var, men det er ikke en kendsgerning, der fremgår noget sted på museet. Vores guide og informationstavlerne pointerede at de indsatte var akademikere, udlændinge og andre klassiske fjender af regimet samt interne fjender. Men at antallet af indsatte der var interne fjender, var så højt, er overraskende.

Museets meget sort/hvidt billede på de gode versus de onde, kommer også frem når man ser på billederne. Side om side hænger billeder af ofrene; udsultede, halvdøde og med frygt i øjnene sammen med billeder af Khmer Rouge soldater, der alle kigger koldt ind i kameraet. Alle soldater er portrætteret med samme frisure og ansigtsudtryk, hvilket får dem til at smelte sammen til en stor masse af ondskab. Indtil man studerer billederne lidt nøjere, og det går op for en at mange af soldaterne helt tydeligt er teenagere og et par stykker endda børn. Med til historien hører også, at flere tidligere Khmer Rouge medlemmer, der var torturbøddler, sidenhen har udtalt, at hvis ikke de fik et vist antal bekendelser fra indsatte om dagen, risikerede de selv at ryge bag tremmer. På S-21 portrætteres torturbøddlerne og Khmer Rouges soldaterne som ondskaben selv og det er ikke nødvendigvis en fortælling, der er forkert. Men der er nogle faktiske forhold, der ikke aktivt behandles. Gråzonen hvor gerningsmændene og ofrene mødes og der pludselig er tale om både en gerningsmand og et offer, er en historie, der ikke er formidlet på museet, selvom den har været utrolig central i fængslet, da Khmer Rouge havde magten.

På Killing Fields får man samme fornemmelse af at Khmer Rouge var et fåtal af mennesker der terroriserede resten af befolkningen. Man kan lytte til ofres traumatiserende interaktioner med Khmer Rouge soldater, mens man går rundt på området. Dette skaber en sympati og et stærkt had mod disse onde mennesker. Igen skabes det store 'os' mod 'dem'. Der hvor det virkelig kommer til udtryk, er ved statuen med teksten ” *Never will we forget the crimes committed during the Democratic Kampuchea regime* ”. Vi nægter altså at glemme de kriminelle handlinger der blev begået under Khmer Rouge regeringen. Men hvem er ”vi” egentlig? Når man læser sætningen ”vi nægter at glemme” kan man få fornemmelsen af at det var en udefra kommende magt der forgreb sig på det cambodianske folk eller en lille elite der terroriserede resten af befolkningen. En perfekt afslutning på en tur hvor man har lyttet til alle ofrenes sørgelige skæbner.

Kort og godt udvisket gråzonen altså, og de mange Khmer Rouge medlemmers erindringer forbliver tavse. Men med hvilket formål? Hvorfor har de statskontrollerede museer valgt ikke-brug af historien, når det omhandler den store andel af mennesker, der begik forbrydelser mod menneskeheden under Khmer Rouge, men også blev udsat for forbrydelser? Først og fremmest kan det skyldes, som vi har været inde på før, at mange af regeringsmedlemmerne i 1980'erne selv tidligere havde været medlemmer af Khmer Rouge. Det at fremstille Khmer Rouge som bestående af en lille elite kan få folk til at tænke på Khmer Rouge, som kun værende Pol Pot og de allierede der har fulgt med ham ud i junglen i 1980'erne, i stedet for de tusindvis af mennesker (måske endda inklusivt dem selv), der siden regimets fald, forlod Khmer Rouge og fortsatte en normal tilværelse i Cambodja. At lave museer der taler om gråzoner, hvor gerningsmænd også kan være ofre og hvor tusindvis af borgere deltog i folkemordet, kan være en farlig formidling, når man ikke selv har rent mel i posen. Det er heller ikke nødvendigvis den erindring de besøgende ønsker formidlet. I 1980'erne var landet ikke klar til at forsones sig med fortiden. Der var også et stort ønske om retsopgør og retsforfølgelse af Khmer Rouge soldater. Så museer der formidlede budskaber om Khmer Rouge soldater der også var ofre og hvor stor en andel af befolkningen, der tog del i de horrible handlinger, havde nok heller ikke været populære hos befolkningen, hvilket igen havde modarbejdet regeringens magtposition.

Forsonings processer

Men hvad med i 2023? Der er kommet nye generationer og mere fokus på at have en åben dialog om Khmer Rouge. En dialog der også kan involvere tilgivelse og forsoning.

I analysen kom vi frem til at DC-CAM og andre frivillige organisationer søger, at den cambodianske befolkning skal genopdage deres fortid, for at de på længere sigt kan forsones sig med den. De skal genopdage en del af dem selv, og i visse sammenhænge interagerer med erindringssteder, for at opnå forsoning og for at holde erindringerne i live. Særligt mener DC-Cam, at tilgivelse ikke er et realistisk mål uden alle i befolkningen, kender til sandheden bag deres fortid. Dog er det at forsones sig med fortiden ikke nødvendigvis det samme som at tilgive, og tilgivelse kan heller ikke ses som en forudsætning for forsoning, fordi tilgivelse er individuelt (Pham, 2019: 149). DC-Cam har afholdt flere uddannelsesforløb og i en rapport fra 2019 kaldet *Genocide Education in Cambodia. Democratic Kampuchea History Education*, fremlægger de en spørgeskemaundersøgelse, hvori følgende spørgsmål fremgår:

1. *Does the study of DK [Khmer Rouge] history encourage you to think of healing?*
2. *Does the study of DK history encourage you to think of reconciliation?*

Ved begge spørgsmål har næsten alle studerende, henholdsvis 95 og 82 ud af 102, svaret 'ja' (Documentation Center of Cambodia: Genocide classroom forum for high school students).

På overfladen er dette nødvendigvis ikke en dårlig ting, men kigger vi mod ofrene, altså de mennesker der overlevede regimet og erindrer rædslerne tydeligt, kan "reconciliation" føles som et overgreb. Oversat til dansk betyder reconciliation forening, bilæggelse, harmoni, afstemning eller forsoning og ligger dermed tydeligt op til en proces, hvor ofrene skal forsones sig med fortiden på en måde, så de kan omgås venskabeligt med tidligere soldater eller tidligere ledere af regimet, så et led i den forsoning, er at stoppe med at føle vrede mod disse mennesker. Ved at tvinge forsoning ned over disse mennesker, påtvinges de reelle ofre at gå på kompromis med deres følelser, for samfundets overordnede forsoningsproces. Altså er det et tveægget svar. På den ene side kan det føles som et overgreb at blive påtvunget forsoning, for de mennesker der blev mishandlet af Khmer Rouge soldater, på den anden side kan det også være problematisk at leve i et samfund tynget af fortiden hvor nogle menneskers erindringer ties ihjel.

Generationskløft

Vores analyse af de kollektive og individuelle erindringer viser, at der eksisterer en generationskløft i det cambodianske samfund. Denne generationskløft forsøger både offentligheden og enkelte individer at adressere gennem erindringssteder, undervisning og ved at vedligeholde individuelle erindringer om folkemordet. Men hvorfor betyder det noget, at der eksisterer en generationskløft? Og hvorfor er det vigtigt

at yngre generationer belæres om Khmer Rouge og forstår de konsekvenser regimet havde for samfundet?

Vores to interviewpersoner søger at fortælle deres sandhed om regimet, den historie der blev oplevet af almindelige mennesker der ikke var fængslet eller ført til drabsmarkerne. Dette kan hænge sammen med at en stor del af debatten, der har foregået i tiden mellem 1980-2008, har centreret sig om, hvad der rent faktisk skete, og hvad der bevidst er blevet fortrængt om perioden. Det Chandler kalder et påtvunget offentligt hukommelsestab (Chandler, 2008: 364). Efter mange år med dette påtvunget hukommelsestab, er det ikke overraskende, at der ses et behov for at vise verden, hvilke rædsler der rent faktisk foregik i perioden, ligeledes et behov for at erindre. Men er det muligt at berette om fortiden én til én, og gennem erindringer fremlægge den 'rigtige' historie? Som vi allerede har været over i analysen og teori- og metodeafsnittet, så vil alle erindringer på en eller anden måde være påvirket af det, der er sket i tiden efter den enkelte begivenhed. Så den historie der fortælles om Khmer Rouge i dag, er et produkt af den nutid Cambodja befinder sig i, og kan meget vel ændre og/eller forme sig i fremtiden. Begge vores interviewpersoner beskriver at det er vigtigt at yngre generationer forstår at Khmer Rouge virkelig skete fordi det er en sand historie. Den ældre generation har måske netop brug for at oplyse og fortælle, hvad der blandt dem opfattes som den sande historie om Khmer Rouge, fordi fortiden formes i nutiden af nutidige mennesker, og at de med deres alder, måske ikke lever længe endnu. Idet de individuelle erindringer snart uddør, er det herefter op til de yngre at skabe en korrekt kollektiv erindring. Grundet det store folkemord under Khmer Rouge er den ældre generation også lille. I dag er halvdelen af Cambodjas befolkning under 25 og 70 procent under 35 (Lieberman, 2017: min. 1.07). Dermed skal der endnu mindre til før de individuelle erindringer forsvinder og kun den kollektive er tilbage. At vores interviewpersoner ønsker, at de yngre generationer forstår at Khmer Rouge virkelig fandt sted, giver dermed god mening, da der snart ikke vil være flere levende vidner tilbage og de har en klar pointe i deres frygt for at ungdommen ikke forstår alvoren af perioden, da det, som vi har nævnt tidligere, for mange unge ikke er noget de får meget viden om i skolen. Og heller ikke i hjemmene, er det et emne, der bliver talt meget om. Den lange periode med påtvunget offentligt hukommelsestab påvirker, hvad der tales om i familierne. Samtidig er psykologhjælp ikke en udbredt i Cambodja og de færreste ofre har haft mulighed for at tale om deres trauma. Dette gør det svært at videreformidle, hvad man var udsat for. Under Khmer Rouge var måden at overleve på at sige mindst muligt og hvis ingen efterfølgende ønsker at høre dine erindringer, hvorfor så fortælle dem? PTSD og ubearbejdet trauma er ikke ord der er kendt i Cambodja, men hvis vi spørger overlevende fra Khmer Rouge om de føler *baskbat* vil mange nikke genkendende til følelsen. Baskbat kan oversættes til knækket

mod, og er en følelse mange ofre havde under Khmer Rouge (Lieberman, 2017: min. 55). Følelsen af helt at miste modet til at gøre modstand men også mistet modet til at tro på en bedre fremtid eller nogen fremtid overhovedet. At der er så mange ubearbejdede følelser for ofrene, har også betydning for generationskløften. Så meget forbliver usagt og en ægte tæthed i familierne, kan have svært ved at opstå. De ældre generationer kan føle de yngre ikke forstår alt, de har været igennem og når de endelig italesætter deres erindringer kan de føle, at de yngre har svært ved at tro dem. Mens de yngre generationer kan føle de ældre har svært ved at skabe et familieliv, hvor der er plads til at tale om dybere følelser. Følelser flere af de interviewede i dokumentaren "Angkor Awakens" italesatte (Lieberman, 2017: min. 58). Men også vores tolk Srey, har flere gange nævnt hvorledes hun altid har følt, der var en udtalt afstand mellem hende selv og hendes mor, og oplevet at følelser, ikke var noget man skulle grave for dybt i. Men hvem, hvis nogle, skal man bebrejde for denne store generationskløft? Umiddelbart ville det mest oplagte svar være magtterne der intet gjorde for at hjælpe ofrene med at bearbejde deres "baskbat", men tværtimod påtvang dem et offentligt hukommelsestab. Dog er det værd at huske, at de delvist gjorde dette for at afslutte en 20 år lang borgerkrig mod den tilbageværende Khmer Rouge hær, så at finde skurken i alt det her, er ikke altid ligetil og måske heller ikke nødvendigt?

Konklusion

Ud fra den undersøgelse, vi har foretaget i dette speciale, kan vi se, at erindringer om Khmer Rouge er konstrueret i Cambodja efter regimets fald, baserer sig på både individuelle og kollektive erindringer.

I de kollektive erindringer var der et særligt fokus på at rekonstruere og formidle perioden mellem 1975-79 i Cambodja. Selvom vores fire eksempler på kollektive erindringer alle har fokus på emnet om rekonstruering og formidling af fortiden, så bliver denne fortid formet med forskellige formål og interesser. Der er derfor en forskel på, hvad der formhæves i de kollektive erindringer, og hvordan de bruges af afsenderne og ønskes at blive forstået af modtagerne.

I de individuelle erindringer var det centrale, hvorledes de cambodianere, som ikke blev myrdet eller fængslet, levede under og oplevede Khmer Rouge regimet. Her fik de mere ordinære erindringer lov til at udfolde sig. Det var den almindelige hverdag med hårdt arbejde, sult og frygt der var i centrum for de to interviews.

Ud fra analysen af de individuelle- og kollektive erindringer ser vi, at der er et stort samarbejde mellem individuelle- og kollektive erindringer. Dette kan ses i at de individuelle erindringer i højere grad er blevet en del af den kollektive fortælling på bl.a. museerne. Ligeledes bærer de individuelle erindringer præg af at være påvirket af det kollektive, da vores interviewpersoner refererede til det kollektive i deres individuelle erindringer. Vi kan yderligere se, at den erindringspolitik der har udspillet sig i landet siden regimets fald, har ændret sig en del fra 1979 frem til i dag 2023.

I vores forskningsfelt beskrev en stor del af forfatterne at den primære erindringspolitiske konflikt der udspillede sig i Cambodja, lå mellem det kollektive og individuelle. Derfor havde vi i begyndelsen af specialet en forventning om at den centrale erindringspolitik fandtes heri. Men efter vi har foretaget vores undersøgelse, er vi kommet frem til at den primære konflikt ikke ligger mellem det kollektive og individuelle, men derimod mellem generationer: de ældre og de yngre. Generationskløften viser sig ved at erindringer og mindet om Khmer Rouge, betyder enormt meget for nogle mennesker, og det er en periode, som de bearbejder hver dag. For andre er Khmer Rouge blot en del af Cambodjas fortid, en del af fortiden, som de ikke selv har oplevet. Derudover rejser generationskløften spørgsmålet om, hvorvidt forsoning med fortiden, og nutiden, er vejen frem mod en bedre fremtid.

Generationskløften i Cambodja er ekstremt kompleks, og vi har ikke løsningen på hvordan kløften skal fyldes ud. Men vi er derimod gennem vores undersøgelse blevet klogere på nogle centrale problemstillinger i konflikten.

Så hvad så nu? Skal Cambodja bare vente til alle fra Khmer Rouge tiden er døde, dermed vil generationskløften mellem de to generationer da i hvert fald lukkes. Det kunne være en løsning, en anden løsning kunne være den man langsomt men sikkert ser spire frem rundt omkring i landet: Uddannelse og samtaler. Skolebøger der adresserer fortiden og endelig giver ungdommen indblik i de ældre generationers oplevelser, hvilket kan føre til øget forståelse for, hvorfor de agerer, som de gør.

Der er i det seneste årti begyndt at blive åbnet mere op for dialog om perioden og det er blevet mere acceptabelt at tale om fortiden og hvad man oplevede. Cambodja er et land i rivende udvikling og de yngre generationer er vokset op i et kapitalistisk kommunikativt samfund, hvor man hele tiden har mulighed for at se, hvorledes andre udlever deres drømme. De forskellige generationers, forskellige fortidserfaringer har dermed givet dem forskellige fremtidsforventninger og forståelser for, hvorledes man gebærder sig i nutiden, hvilket har skabt en stor generationskløft. Men en kløft der også arbejdes på at få mindsket dag for dag.

Litteraturliste

Bøger

- Abrams, L. (2016). *Oral history theory*. Routledge.
- Bartrop, Paul R. (2022). *Cambodian Genocide. The Essential Reference Guide*. Santa Barbara, California : ABC-CLIO. ISBN : 9781440876547
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2015). Interviewet: Samtalen som forskningsmetode . I: Brinkmann & Tanggaard, *Kvalitative metoder*. Hans Reitzels Forlag. 2. udgave, 3. oplag.
- Heede, D. (2002). *Det tomme menneske - Introduktion til Micheal Foucault*. Museum Tusculanums. 2. reviderede udgave. Kapitel 4. ISBN: 87-7289-841-0.
- Jensen, B. E. (2003). *Historie - Livsverden og fag* . Nordisk Forlag A/S. 1. udg. 1.oplag. Kapitel 5. ISBN: 978-87-500-3966-2.
- Jensen, B. E, (2010). *Hvad er historie* . Akademisk Forlag .
- Karlsson, Klas-Göran (2009). "Historiedidaktikens teori". I: Karlsson & Zander (red.), *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken* . Studentertilitteratur .
- Kiernan, Ben (2008a). *The Pol Pot Regime. Race, Power and Genocide in Cambodia under the Khmer Rouge, 1975-79*. Yale University Press. 3. udgave. ISBN: 9780300142990
- Kromann, Søren (2008): *Civilisation i angkortidens Cambodia*. Den Blå Kat, i kommission hos Forlaget Underskoven. ISBN 978-87-92259-54-7.
- Mabbett, Ian & Chandler, David (1995): *The Khmers*. Blackwell Publishers. Kapitel 8 & 16
- Miller, Donald E. (2020). *Becoming human again an oral history of the Rwanda genocide against the Tutsi* . Berkeley, CA: University of California Press. Kapitel 1. (s. 3-23). ISBN: 0-520-97515-.
- Misztal, B. (2003). *Theories of Social Remembering* . McGraw-Hill Education.
- Ritchie, D. (2015). *Doing oral history* . Oxford University Press.
- Tyner, J. A. (2017). *From Rice Fields to Kulling Fields: Nature, Life, and Labor under the Khmer Rouge*. Syracuse University Press.
- Warring, A. (2011). Erindring og historiebrug. Introduktion til et forskningsfelt. *Temp-tidsskrift for historie nr. 2.* , (s. 6-35).

Forskningslitteratur

- Affonço, Denise (2007): *To the End of Hell: One Woman's Struggle to Survive Cambodia's Khmer Rouge*. London: Reportage Press.
- Chandler, D. (2008). Cambodia Deals with its Past: Collective Memory, Demonisation and Induced Amnesia . *Totalitarian Movements and Political Religions* 9:2-3, s. 355-369.
- Christensen, C. (2018). *Forsoningsprocessen i Cambodja efter folkedrabet i 1975-1979. En analyse af kollektiv erindring og glemsel i forhold til forsoningsprocessen i Cambodja efter folkedrabet i 1973-1979*. Aalborg Universitet .
- Him, Chanrithy (2000): *When Broken Glass Floats: Growing up under the Khmer Rouge, A Memoir*. New York: W.W. Norton.
- Jessen, R. (2021). *EFTER FOLKEDRABET: En empirisk undersøgelse af erindringspolitik i Cambodja og dets effekt på landets erindringsfællesskab*. Rub forskningsportal .
- Kiernan, Ben (2008b). *Genocide and Resistance in Southeast Asia*. New Jersey: Transaction Publishers. ISBN: 978-1412806695
- Lee, SungYong. (2022). Development and Stabilisation of Social Relationship. I: Lee, SungYong. *Everyday Reconciliation in Post-Khmer Rouge Cambodia. Subtle Agency and Hidden Narratives*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. (s. 63-88). ISBN : 9783031139871.
- Mey, Chum (2012): *Survivor: The Triumph of an Ordinary Man in the Khmer Rouge Genocide*. DCCAM. Cambodia. ISBN: 9995060248
- Panh, Rithy with Bataille, Christopher (2013): *The Elimination: a Survivor of the Khmer Rouge Confronts his Past*. Profile Books. ISBN: 9781847659248.
- Pham, Phoung N. Et.al. (2019): Perspectives on memory, forgiveness and reconciliation in Cambodia's post-Khmer Rouge society I: Memory and war, vol. 101, issue 910. Cambridge University Press: 02 October 2019, s. 125-149.
- Pran, Dith (Comp.) (1997): *Children of Cambodia's Killing Fields: Memoirs by Survivors*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- The Phnom Penh Post (2000): *Cambodians talk about the Khmer Rouge trial*. Cambodia, Phnom Penh Post.
- Ung, Loung (2000): *First They Killed My Father: A Daughter of Cambodia Remembers*. New York: HarperCollins. ISBN 0-06-093138-8.

Internetsider

Aarhus Universitet: *Etik*. I: Metodeguiden.au.dk. Besøgt: 27/4-2023. Link: <https://metodeguiden.au.dk/etik>

Aarhus Universitet: *Etiske principper ved eksperimenter*. I: Metodeguiden.au.dk. Besøgt: 27/4-2023. Link: <https://metodeguiden.au.dk/etiske-principper-ved-eksperimenter>

Encyclopedia of World Biography (2019): *Prince Norodom Sihanouk*. I: Encyclopedia.com. Besøgt: 4/5-2023. Link: <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/prince-norodom-sihanouk>

DIIS: Dansk Institut for Internationale Studier: De Røde Khmerer for retten – mere end 30 år efter folkedrab. I: Folkedrab.dk. Besøgt: 4/5-2023. Link: <https://folkedrab.dk/eksempler-paa-folkedrab/cambodja/forsinket-retsopgoer-forsoning/roede-khmerer-retten-mere-30-aar>

DIIS: Dansk Institut for Internationale Studier: De Røde Khmerers bagmænd og tribunalets hovedanklagede. I: Folkedrab.dk. Besøgt: 4/5-2023. Link: <https://folkedrab.dk/eksempler-paa-folkedrab/cambodja/forsinket-retsopgoer-forsoning/roede-khmerers-bagmaend-tribunalets>

DIIS: Dansk Institut for Internationale Studier: Fra fortidsromantik til fjendebilleder. I: Folkedrab.dk. Besøgt: 4/5-2023. Link: <https://folkedrab.dk/eksempler-paa-folkedrab/cambodja/cambodja-fortidsromantik-borgerkrig/fra-fortidsromantik-til>

DIIS: Dansk Institut for Internationale Studier: Straffrihed og glemsel – det politiske efterspil indtil 2003. I: Folkedrab.dk. Besøgt: 4/5-2023. Link: <https://folkedrab.dk/eksempler-paa-folkedrab/cambodja/forsinket-retsopgoer-forsoning/straffrihed-glemsel-politiske>

Documentation Center of Cambodia: A history of Democratic Kampuchea (1975-1979). Second Edition, 2020. I: Documentation Center of Cambodia. Besøgt: 28/4-2023. Link: <https://dccam.org/a-history-of-democratic-kampuchea-1975-1979>

Documentation Center of Cambodia: Genocide classroom forum for high school students. I: Documentation Center of Cambodia. Besøgt: 13/6-2023. Link: <https://dccam.org/genocide-classroom-forum-for-high-school-students>

Documentation Center of Cambodia: History Book Distribution. I: Documentation Center of Cambodia. Besøgt: 28/4-2023. Link: <https://dccam.org/history-book-distribution>

Documentation Center of Cambodia: Our history. I: Documentation Center of Cambodia. Besøgt 28/4-2023. Link: <https://dccam.org/our-history>

Dy, Khamboly (2013): "Challenges of Teaching Genocide in Cambodian Secondary Schools". *Policy and Practice: Pedagogy about the Holocaust and Genocide Papers*. Paper 4. Clark University. Clark Digital Commons. Besøgt: 13/6-2023.

Link: http://ticambodia.org/library/wp-content/files_mf/1436954165Challengesofteaching-GenocideinCambodiainseconda-ryschool.pdf?fbclid=IwAR3vTGJx8rKqfXgl_lqQAkL0cVWkU3_o1x21rM6pDcTE7uBIUGjt8j9L1gk

Johansen, Eivind Harbeck & Kristoffersen, Marius Tolstoy: PTSD og traumer. I: Psykologerne Johansen & Kristoffersen. Besøgt: 9/6-2023. Link: <https://www.pjkkp.dk/om-pjkkp/>

Lieberman, Robert H. (2017): Angor Awakens. I: Prime Video.

Link: https://www.primevideo.com/detail/0KREQH7E2XJNLJU4YQGD0DASYF/ref=atv_hm_hom_c_cjm7wb_2_1?fbclid=IwAR3dK0xqLk3Gfmlp-2rCXS5AIw0hLWAhnjvatY0tTPQWPAO0ARyHyd2PYzM

Meixler, Eli (2017): Cambodia Is Becoming 'Openly Authoritarian' in Its Crackdown on Opposition. 30/10-2017. I: Time.com. Besøgt: 4/5-2023. Link: <https://time.com/4999905/cambodia-hun-sen-election-crackdown/>

The Court Report, 2011: The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia. Moving Forward Through Justice. Issue 32. Link: https://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/publications/Court_Report_January_2011.pdf

U.S. Department of State (2022): 2021 Country Reports on Human Rights Practices: Cambodia. 12/4-2022. I: State.gov. Besøgt: 4/5-2023. Link: <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/>